

In xiskuama jñatrjo

Lengua mazahua

Estado de México y Michoacán

Segundo grado

NOMBRE DEL ALUMNO (A)	
ESCUELA	GRUPO
POBLACIÓN	
ENTIDAD FEDERATIVA	

Este libro de texto ha sido elaborado por el Gobierno de la República y se entrega en forma gratuita a los niños de las escuelas primarias del país.

Los juicios y opiniones de los maestros, de los padres y de los alumnos son muy importantes para mejorar la calidad de este libro. Sus comentarios pueden ser enviados a la siguiente dirección:

COMISIÓN NACIONAL DE LIBROS DE TEXTOS GRATUITOS

Rafael Checa núm. 2 col. Huerta del Carmen
C.P. 01000, México, D.F.

Las obras de arte que ilustran las cubiertas de los libros de texto gratuitos son representativas de las grandes etapas del arte mexicano. Constituyen un valioso respaldo educativo y son motivo de orgullo nacional.

SEP

Libro de texto en lengua, mazahua Estado de México y Michoacán

Elaborado en la Dirección General de Educación Indígena de la Subsecretaría de Educación Básica de la Secretaría de Educación Pública

Autor

Pablo Sánchez Gómez

Ilustración

Ruth M. Lara, Édgar Clément, Ricardo Peláez, Arno Avilés,
José Quintero, Emma I. Morales y Araceli Juárez Serrano

Fotografía

Archivo Iconográfico de la Dirección General de Educación Indígena
y Joel Rendón Vázquez

Diseño de Portada

Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuitos,
con la colaboración de Luis Almeida

Ilustración de Portada

“Vendedora de frutas”, Olga Costa (1913-1993)
Óleo sobre tela, 1951, 195 x 245 cm.
Museo de Arte Moderno, INBA, CNCA
Reproducción autorizada por el
Instituto Nacional de Bellas Artes y Literatura

Fotografía de Portada

Javier Hinojosa

D. R. © Ilustración de Portada: Olga Costa/INBA

D. R. © Secretaría de Educación Pública, 1996
Argentina No. 28
Col. Centro, C.P. 06029
México, D.F.

ISBN 978-968-29-9849-2

Primera edición 1996
Décima séptima reimpresión 2013

Impreso en México

*La Patria (1962),
Jorge González Camarena.*

Esta obra ilustró la portada de los primeros libros de texto. Hoy la reproducimos aquí para que tengas presente que lo que entonces era una aspiración: que los libros de texto estuvieran entre los legados que la Patria deje a sus hijas y a sus hijos, es hoy una meta cumplida.

A seis décadas del inicio de la gran campaña alfabetizadora y de la puesta en marcha del proyecto de los libros de texto gratuitos, ideados e impulsados por Jaime Torres Bodet, el Estado mexicano, a través de la Secretaría de Educación Pública, se enorgullece de haber consolidado el principio de la gratuidad de la educación básica, consagrada en el Artículo Tercero de nuestra Constitución, y distribuir a todos los niños en edad escolar los libros de texto y materiales complementarios que cada asignatura y grado de educación básica requieren.

Los libros de texto gratuito son uno de los pilares fundamentales sobre los cuales descansa el sistema educativo de nuestro país, ya que mediante estos instrumentos de difusión del conocimiento se han forjado en la infancia los valores y la identidad nacional. Su importancia radica en que a través de ellos el Estado ha logrado, en el pasado, acercar el conocimiento a millones de mexicanos que vivían marginados de los servicios educativos y, en el presente, hacer del libro un entrañable referente gráfico, literario, de conocimiento formal, cultura nacional y universal para todos los alumnos. Así, cada día se intensifica el trabajo para garantizar que los niños de las comunidades indígenas de nuestro país, de las ciudades, los niños que tienen baja visión o ceguera, o quienes tienen condiciones especiales, dispongan de un libro de texto acorde con sus necesidades. Como materiales educativos y auxiliares de la labor docente, los libros que publica la Secretaría de Educación Pública para el sistema de Educación Básica representan un instrumento valioso que apoya a los maestros de todo el país, del campo a la ciudad y de las montañas a los litorales, en el ejercicio diario de la enseñanza.

De esta forma, el libro ha sido, y sigue siendo, un recurso tan noble como efectivo para que México garantice el Derecho a la Educación de sus niños y jóvenes.

In xiskuama jñatrjo

Lengua mazahua

Estado de México y Michoacán

Segundo grado

PRESENTACIÓN

Este libro de texto está dirigido a las niñas y los niños indígenas que cursan la educación primaria, tiene el propósito de favorecer el aprendizaje de la lectura y la escritura de la lengua indígena que se habla en su comunidad.

Se espera que este libro sea utilizado en forma creativa, tanto por el profesorado como para las niñas y los niños, en este ciclo escolar y los subsecuentes, para dar respuesta a los problemas particulares que se presenten en el desarrollo de la expresión escrita y la comprensión lectora

En el libro se encuentran diferentes textos, algunos hablan del entorno físico de los alumnos, objetos y cosas que hay en la comunidad, y otros se refieren al entorno social y cultural, pues relatan las costumbres, fiestas y leyendas de la región.

Su elaboración estuvo a cargo de profesores indígenas bilingües con experiencia en la enseñanza de su lengua materna, así como con un profundo conocimiento de la cultura de sus comunidades. Para la redacción, los autores consideraron el enfoque comunicativo propuesto en el *Plan y Programas de Estudio para la Educación Primaria 1993*.

Este libro de texto podrá ser enriquecido a partir de las observaciones y consideraciones que profesores, padres de familia, comunidades y organizaciones civiles indígenas, realicen acerca del lenguaje utilizado, los contenidos, las ilustraciones, el formato y la presentación.

K'Ū B'ŪB'ŪBA.

Ye tr'axiskuama nu jango opjŭji nu j̄naa j̄natrjo, o tsjaji ra unji ye ts'itr'i k'o paa kja ne naja tsjee, ngek'o angezeji ra paraji ra xorŭ ŋeje ra opjŭji kja in j̄naji. Ma ra jichiji ra xorŭ kja in j̄naa ne ts'itr'i, ma ra mbara k'o jichiji nank'ŭ na jichiji kja in j̄naa angeze a kjanu ma ra dyŭtr'ŭ nro ra mbara pjeko jichiji kja ne kjŭŭ nu na xŭrŭ.

Ye tr'axiskuama, o dyŭtr'ŭ ye xopŭte yo ŋaa in j̄naa j̄natrjo, ŋe a pŭpi ko yo ts'itr'i nro para jango ga b'ŭb'ŭ ŋe in j̄naji. O dyŭtr'ŭji ye xiskuama jango o mama ne b'ŭpi kja ne xoŋjomŭ B'onro kja ye otr'ŭ tsjŭŭ k'o xorŭji kja ne kjee 1993. Gakjanu b'ŭb'ŭ e xiskuama nu jango ra xŭrŭ ye ts'itr'i ŋe jango ga nee yo jokŭ ne xŭrŭ kja ne B'onro.

Ne tr'axiskuama soo ri dyŭtr'ŭge na joo; k'o ra mbara yo ts'itr'i kja ne kjedya, ri dyŭtr'ŭge pjeko b'ŭzhi ngek'o ra mbara na joo ra opjŭ in j̄naa ŋeje jango ga ngaraji.

Ri ungojme pojŭ ye xopŭte yo na pŭpi ne naja tsjee, yo xopŭte yo otr'ŭ kja ye ngunxorŭ, ye xopŭte yo nuu ye b'ŭpi xorŭ, ŋe ye xopŭte yo otr'u a ŋii tenxe yo xopŭte, yo tata kja j̄niŋi, nuk'o o mboxkŭgoji ro kjaji na joo ne tr'axiskuama kja ne ŋaa j̄natrjo, angezeji o mboxkŭgojme ro mbedye na joo ne xorŭ j̄natrjo.

K'O RA NUJI

1.	Ri xorgojmeba	13
2.	Yo in b'epijme kja juajma	65
3.	Ne dyeb'ε kja ne jñiñi jñatrjo	109
4.	Tenxe yo tr'εje kja ne xoñijomϣ jñatrjo	143

Jñanrra yo b'ɣnk'ua.

Ri xorgojmeba

**Ngejua ne ngunxorɣ nu jango ri
pokjojme ngek'o ra parajme ra xorɣjme ra
opjɣjme ye xiskuama.**

Nuk'o ri kjagojme kja ngunxorv.

Ri xorvime ko ye xorvte.

Ri tujmvmjme k'o ra sijme.

Nuk'o ri kjagojme kja ngunxorŷ.

Ri pɛpjiyme.

Ri eņejme ko yo ts'itr'i.

Xorɥ na joo kjanu ri zoji ko in xorɥte.

Nuk'o ri xorgojme

Kja ne ngunxorɥ nu jango ri pokjojme kja xorɥ, ri paa parajme ra xorɥjme ñe ra opjɥjme, ri tujmɥjme k'o ra sijme, ri øtr'øjme e ts'ibøpji ñe ri eñejme ko ye ts'itr'i.

**Ne ts'itr'i ra dyøtr'ø ñe ra opjåba nuk'o ra
nee ra kjaa nu jango paa xorø.**

**Ne ts'itr'i ra opjɔba nuk'o angeze nee ra
kjaa nu jango xorɔ.**

Xorç ko in xorçte.

Ne b'êrji kja xorç

Ye b'êrji yo ri kjagojme kja ne nguxorç nu fango ri xorgojme, mina zøøji, ri pjoskojme ye xorçte ra jokç ye tr'ujnç, ye mexa nu jango ra pjorçji ye xiskuama.

Na joo ra pjoxteji tenxezçji.

Xorɥ na joo ko in xorɥte, kjanu ri jñanrra pjeko nree

In xiskuama ye jñatrjo.

Ne tr'axiskuama, nu o dyɔtr'ɔji a B'onrro, jits'iji jango ga kjaa ye yaxɥ yo b'ɥb'ɥ kja ne jñaa jñatrjo, ñeje jits'iji ye b'epji, ye tr'ɛñɛ, yo jango ga ngara ye b'ɛzo jñatrjo, jango ga kjaji in mbaxkuaji.

Tenxegoji yo ts'itr'i yo ri poji kja ne ngunxorɥ nu jango ri xorɥji, na joo ra paxɥji ñe ra jmutɥji ye ts'añab'ɥ, ngek'o dya kloko ra sodye, ñe rañets'e mina zoo in ngunxoru.

Nu tonjo

Mena jɛɛ ri b'ɥb'ɥ e jomɥ nu jaq ro tego dya ri mɔjɔgo na punkjɥ jɥngɥ in pjeñego nrro ma ri jñanrra ri nats'e kjo xii kja nrrajma potr'o ro guego

potr'o ro tɥgo k'ɥ ri i soogo o jomɥ e jyarɥ jɔns'ɔ k'ɥ ra jantr'k'a nudya mena jɛɛ_ ri b'ɥnk'o otrjo sibi dya kjo nezgo nrro ma ri...

kuatr'ɥ kja ne tr'axiskuama kja nrrʉngumɥ.

Tenxe ye ntee
kja ye jñiñi, jmurɥji
ngek'o ra juajñji
k'e b'ezo k'ɥ ra otr'ɥ,
kja ye b'ɛpji yo
b'ɛzhi kja ye jñiñi.

ye tr'ɛñɛ

Tsje'ma, tsje'ma, tenxe ye
xorɥte, kjaji e tr'ɛñɛ ko yo ts'itr'i
yo pa xorɥ kja ye ngunxorɥ nu
jango ra mbaraji ra opjɥ ñe
ra zopjɥ e xiskuama.

Ts'irɔjnɔ

Ts'irɔjnɔ, ts'irɔjnɔ
k'ɥ na zoots'i
pokjɥ gi b'ɥb'ɥ
kja ne xoñijomɥ
ts'irɔjnɔ, ts'irɔjnɔ.

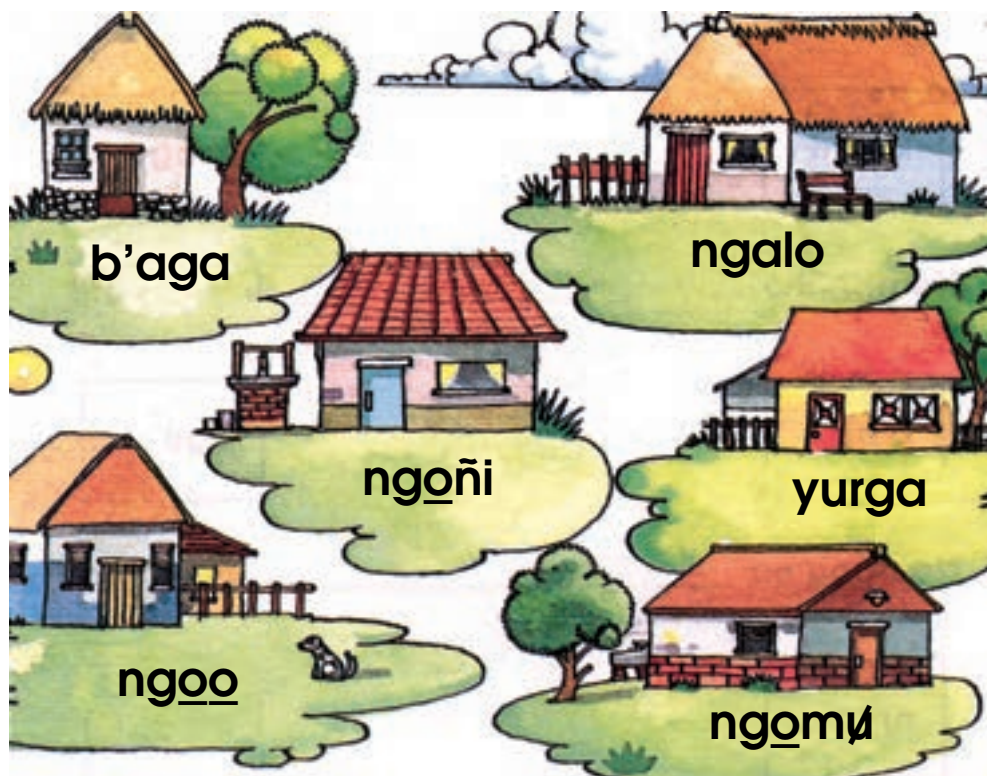

ne xidyɔ
kja jñatrjo.

**Ne ts'itr'i ra dyøtrø ñe ra opjå nuk'o ra
nee angeze pjeko ra kuatj kja ne tr'a
xiskuama k'j b'jb'j a nrjngumj.**

Jñanra ye chjuu, xorʋ ye chjuu ñe ne
ts'ijña, kjanu ri dyøtr'øge k'o dyaja.

Ne ngomʋ mina potr'ʋ na punkjʋ.

Xorɣ, kjanu ri opjɣ ne chjuu nu jango b'ezhi

k'agɣ

mogɣ

Ne ngoñi o _____ in ts'ingoñi

b'aga

ogɣ

Ne ngoo na _____ ne ts'itrjo

nɣgɣ

mogɣ

Ne b'aga o _____ kja kotr'ɣ

ngalo

gue'e

Ne _____ na _____ kja tr'eje

**Xorɔ ko in xorɔte, kjanu zoji pjeko
kjogɔba.**

Yo ts'itr'i yo jango nrre nzhɔd'ɔ

**Mi b'ɔb'ɔ yeje ts'itr'i k'o dya mi nee ro
mebi kja xorɔ, pama, pama mi sad'ɔ yo
in tabi, mi xipji ro maa xorɔbi, angezebi
dya o dyɔrɔbi.**

**Nudya, nutsko ari xorɔte, angezebi
ngejebi e mborɔ.**

Chjɔnrɔ ye tr'onɔ.

Jango ga mbɔrɔ ne ts'ipɛzhɛ: _____

Pjeko kjogɔnu: _____

Na joo ri xorɔge: _____ Jaa _____ iyo

pjenkja _____

Jango ga nguarɔ ne ts'ipɛzhɛ: _____

Pje mbɛzhibi ye ts'itr'i dya: _____

Ra xorçji kjanu ri zoji ko in xorçte.

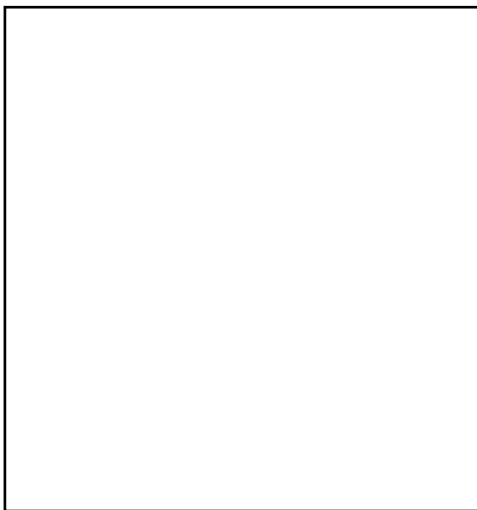

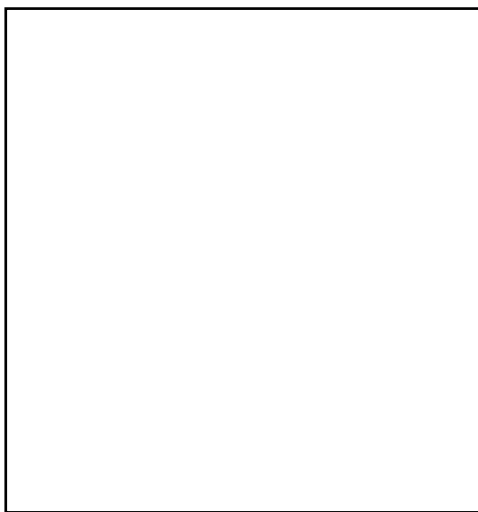
Ra tujmçjme k'o ra sijme

Kja ne ngunxorç nu jango ri xorgojme, ri pøkjojme nu, in xorçte jits'igojme ra tujmçjme ndenxç, e ts'ajna ñe k'o ts'ajna k'o nrre pjçzhi, k'o chjambaji kja ngçreje nrro mina kijmi.

Na joo ra jmurçji ngek'o ra kjaji ye b'çpji k'o ra mama ye xorçte.

Dyøtr'ø kjanu ri opjå nuk'o gi nee ri tujmå.

Xorɔ ko in xopɔte kjanu ri zoji.

Ne ngunxorɔ nu jango gi xorɔ

Kja ne ngunxorɔ nu jango gi xorge, na joo ri pjorɔ na joo, ngek'o ra ñ'ets'e mi zɔtrjo.

Na joo ri pjos'ɔ in xopɔte ñe in dyojui ngek'o ra paxɔji, ga kjanu dya ri sodye ñe ra ñets'e na zɔɔ, na zɔɔ, nu jango gi xorge.

Xorɔ ko in xorɔte.

dyote paa, ne zana ts'ich'a, ne
kjɛɛ 1997.

Tenxe ye tata.

Tenxe ye xorɔte yo ri pɛkjome kja ne ngunxorɔ nu
jango xorɔ ye ts'itr'i kja ne jñiñiba, ri orɔgojme tenxe
ye tata, ra ni pjoxkɔme ra jokɔji ne ngunxorɔ nu
jango xorɔ in ts'itr'iji, ma jiyo nudya ra enje e dyɛb'ɛ
ra mbib'i na punkjɔ.

Yo tata k'o dya ra soo ra enje, ri otr'k'ɔjme ri
chɔjnɔ yo in ch'ii k'o a na nojo.

Na joo ri tunji in jñonɔ, ngek'o ma ra kjuarɔji ra
ñonji tenxezɔji.

Pokjɔ na punkjɔ

Ye xorɔte

* naja nzincho nzincho yencho

Dyatrø'ba k'v na jña.

Xorú ko in xorúte kjanu ri zoji.

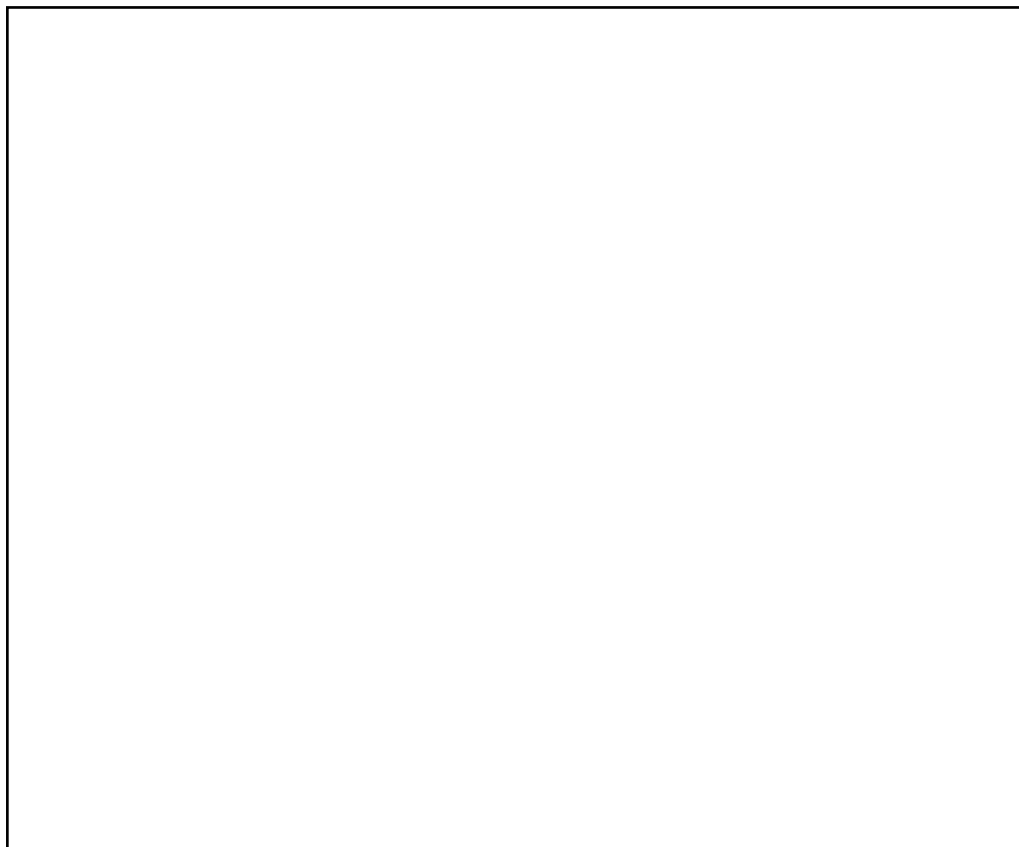

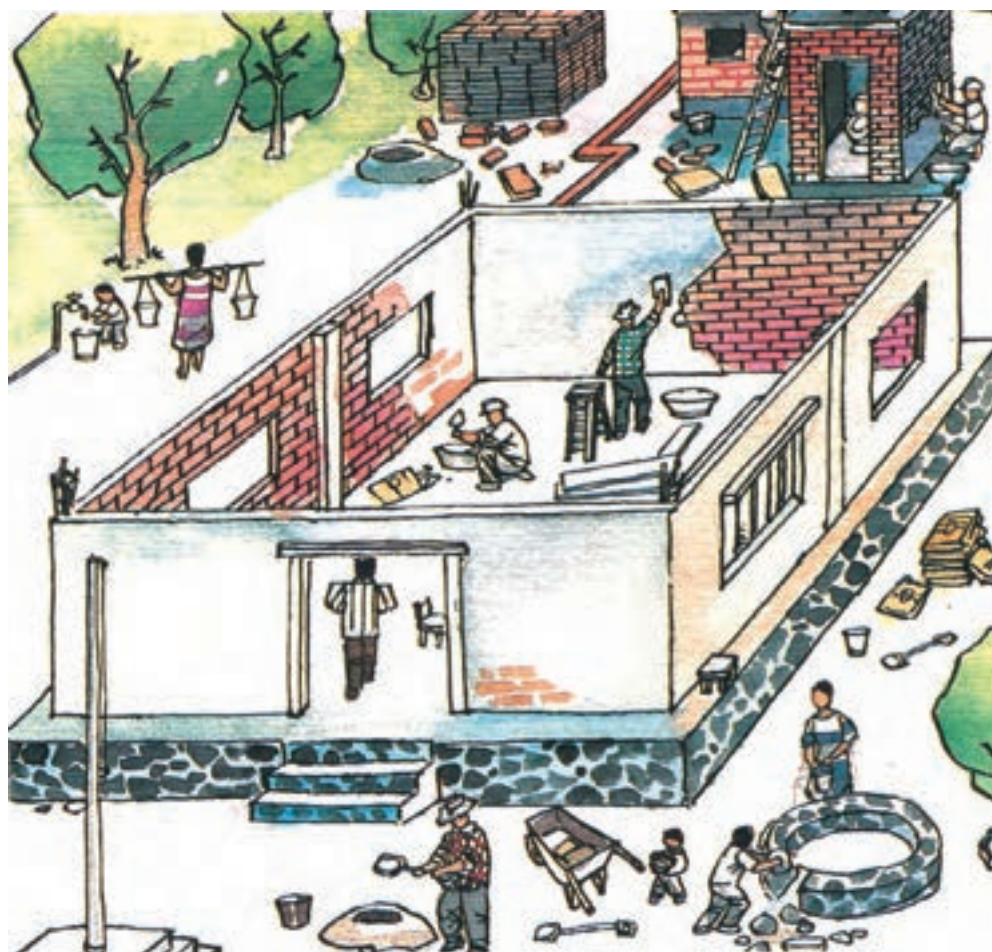
Ye tr'ẽñẽ

Ye tr'ẽñẽ kja ne nguxorú nu jango ri xorúji mina zøøji, b'úbb'ú nu jango gi d'ak'ú kja trjújmu, b'úbb'ú yo jango ri jmurúji kjanu ri tonji, jøøk'o jango pjæch'øji k'o xinch'i, b'úbb'ú nu jango ri zúmbúrú.

Mama ye xorúte, na joo k'ú ra eñeji gakjanu ra teeji na joo.

Dyøtr'øba k'ŷ na tr'øneø k'ŷ gi nege kjanu
ri opjŷ jango ga eñeji.

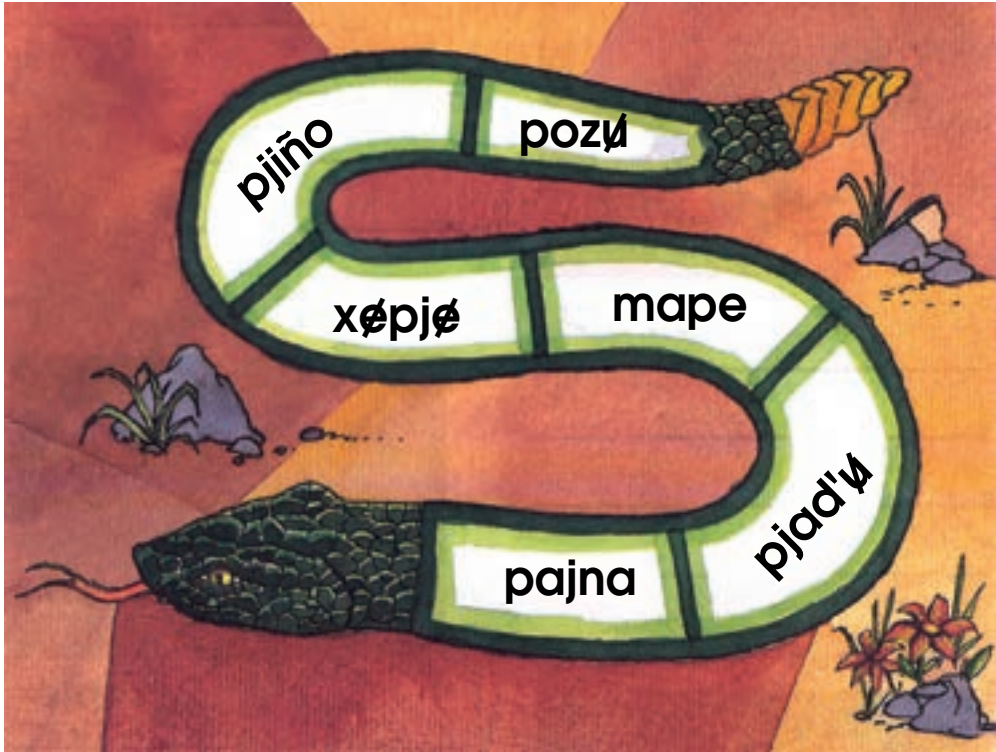

Ne ngunxorɔ nu jango ra xorɔji

Tɛnxɛ ye ntee kja in jñiñigo o jmuriji ngek'o o jyɔb'ɔji ne ngunxorɔ nu jango ri pokjome ra ma xorɔjme ñe ra parajme ra opjɔme ye xiskuama.

A kjanu ra soo ra pjosɔgojme yo in tataji ra tsjaji ye ngenrra ñe ra opjɔ yo in xiskuamaji.

ko ye chjuu yo b'ɲnkua dyətr'ə k'o jango
nzii jña.

Ne pajna na mizhi kja chomɥ

Ko yo b'ɲnkua dyɔtr'ɔ na ts'ipɛzhɛ.

pɔzhɛ

xɛpjɛ

mape

pjad'ɲ

Xorɔ ko in xorɔte kjanu ri zoji.

Ye dyoxɔ nre xorɔji

Tenxe ye ts'idyoɔɔ poji pama, pama, ma xorro, xorro, kja ne ngunxorɔ nu jango pa xorɔji ra mbaraji ra opju na joo ye xiskuama.

Ne ts'irrekjua dya sɔtr'ɔ xorro, ñe dya o mbara nuk'o o kyonɔ ne xorɔte ngek'o manji o tee na maja na maja o xirrgo.

Chúnrú na joo ye tr'onú.

Kjoko xopúte kja ne ts'ipézhé: _____

Pjema dyoxú paa kja ne ngunxorú: _____

Pjema paa mi poji: _____

Kjo ngek'ú ma maja in xirgo: _____

Pjenga ma maja o xirgo: _____

Yo tɾɛnɛ ko in xopɯte

Xinch'i, xinch'i mojo ra eñeji
xinch'i, xinch'i mojo ra tonji
xinch'i, xinch'i mojo ra eñeji
xinch'i, xinch'i mojo ra tonji
k'ɯ dya ra b'ɯgɯ zakɯ ra b'ɛzhi
kja ne zaa nu b'ɯb'ɯ a...
xɯtrjɯ.

Ra pench'iji a dyɛɛ kjanu ra xinch'iji ra tonji
tenxeji ma ra mama ra bɯgɯji, k'ɯ dya ra
sɔjɔ zakɯ ra b'ɛzhi.

**Ne ts'itr'i ra opjɔ k'ɔ na ts'itr'eñe nu jango
ra xinch'iji.**

Ra opjɔ nu jango ra mama, jango ga eñeji.

Na mixi ñeje ts'ins'ɥ

Mi b'ɥb'ɥ na nu paa k'ɥ na mixi kjana na ts'ins'ɥ. K'ɥ mixi dya be mi ñoonɥ k'ɥ, nan k'ɥ ts'insɥ ma bɥnk'ɥ nukja b'atrjɥ kja mi pjɥrɥ mi ñonɥ. K'ɥ mixi o ma ngɔgɔ k'ɥ ts'insɥ kjanu mi xipji k'ɥ rgo zaa. K'ɥ ts'ins'ɥ o nrriɥrɥ:

“Iyo, dya re s'agɥ, juents'k'o, dya b'e xi ri te'e”. K'ɥ mixi k'ɥ a mi ɥd'ɥ o maa zɥrɥ ko nzi ga yeje dyɔɔ, kjanu o s'ich'i na zezhi, nrrezɔkua, o xipji. “Ra sakɥ dya, ra sakɥ dya”.

K'ɥ ts'ins'ɥ o mbɥrɥ o guee na zɔzhi, kjanu o mama: “iyo, dya ri sagɥ, ot'ɥ maa xiñe, dya b'e mbejɔjmɥ kin xojo, ñeje soo riɥ sodye”. Pe na joo nuko gi mama” o mantr'k'ɥ mixi.

“Nudya dyara mets'kodya, ra mago ra ma xiñe in dyɔɔ, ra empk'etrjoba, dya ri maa”.

Nrezekua, kjanu o maa nu mixi o ma xiñe in xojo nukja inzumɥ. Ma o nzhogɥ, dya kja xi mi b'ɥb'ɥkɥ ts'ins'ɥ, a be maa na jɔɔ k'ɥ ts'ins'ɥ a be pjɥtr'ɥ. K'ɥ mixi o ɥd'ɥ na punkjɥ kjanu dya kja xi mi para jeko ro tsja'a, mi mantrjo: “Juen k'ɥ ts'ins'ɥ, ma ra sɥrgo, ra potr'k'o da badiji, ra sago”.

“Joko o xits'k'o k'ɥ rgo ma xiñego in xojo ma ra ñonɥ”.

“Ra xonrɥ, dya kja xi ra jyombeñe”.

**Jyomb'ŷ in chjuu kja jñatrjo yo b'ŷnk'ua
kjanu ri jñusprŷ, jñanrra yo agi b'ŷb'ŷ:**

Escuela: ngunxorŷ.

Director: _____

Maestro: xompŷte.

Reloj: _____

Delegado: _____

Doctor: ngijeme

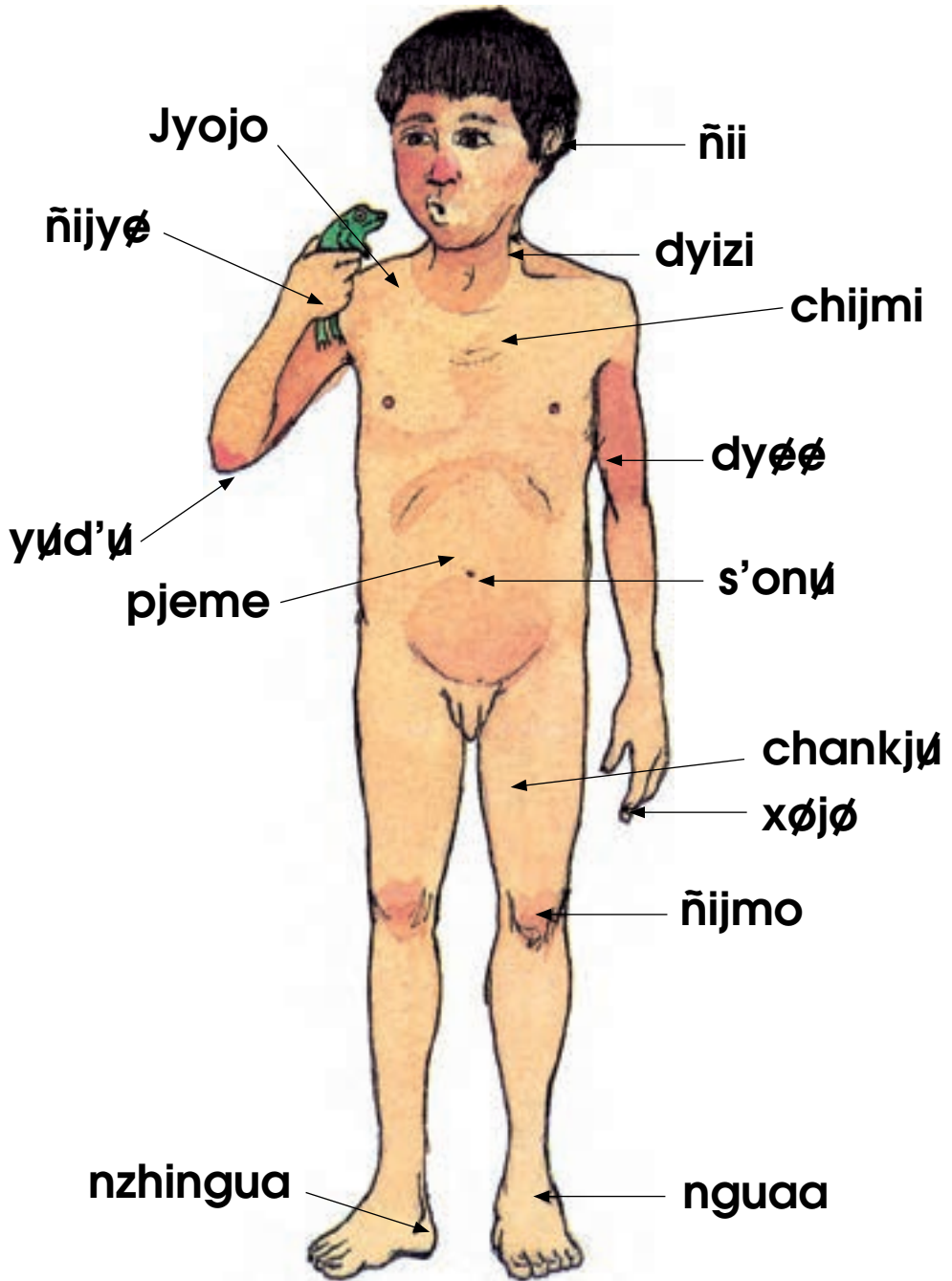
Presidente de Asociación de Padres de Familia:

Comisario ejidal: _____

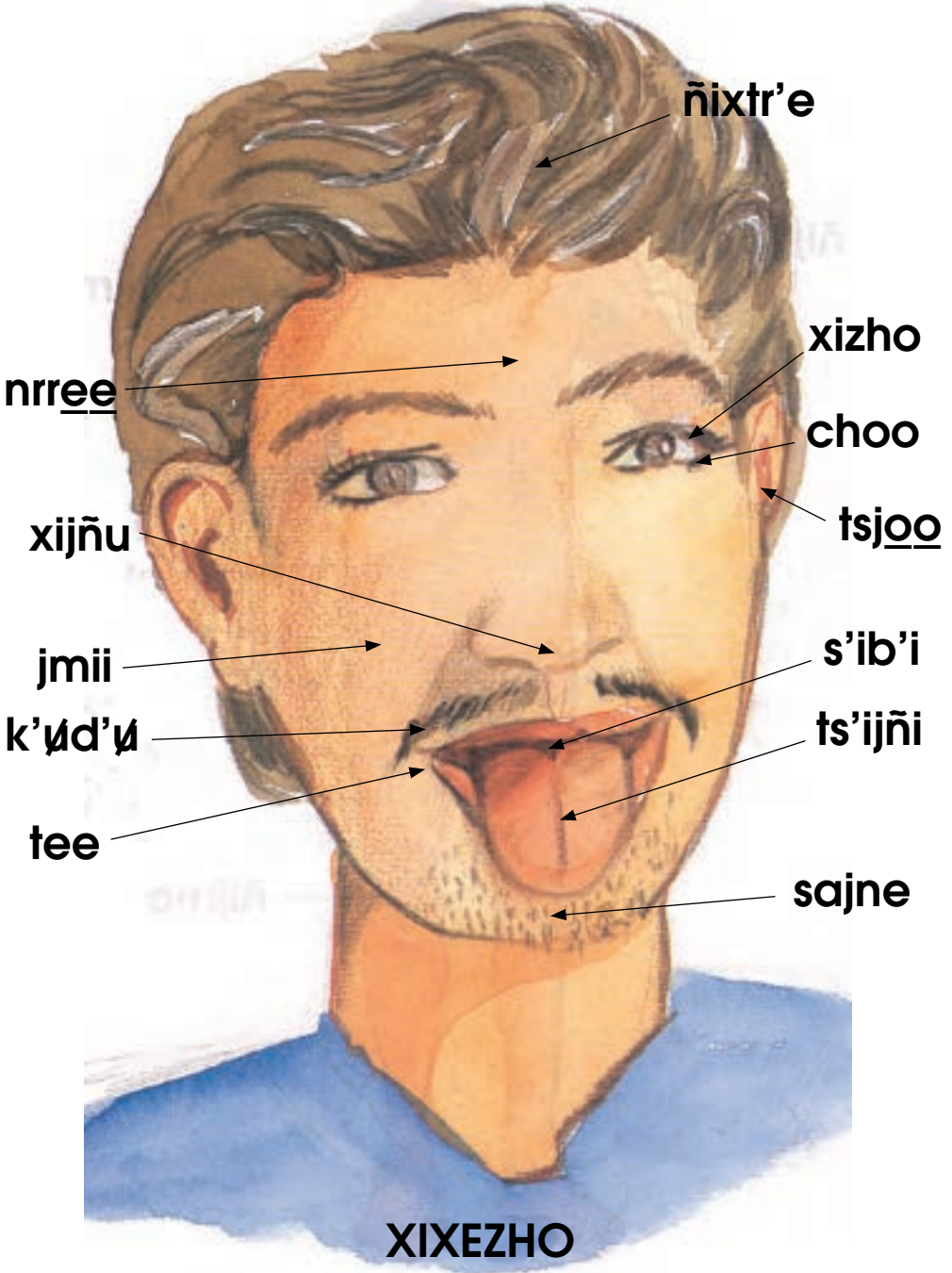
Ronda infantil: Yo xinch'i kjanu ra eñeji.

Cuerpo humano: _____

Xorɔ ko in xorɔte, kjanu ri mange ts'eje.

Xorϣ ko in xorϣte nu in jmiji

Χορµοί in χορµίτε:

mbeñakjı

xempjo

kjırga

dyizi

mıb'ı

b'os'ı

jyojo

kjırga

pjeme

nzhodye

Xorɔ ko in xorɔte kjanu ri zoji.

Pjorɔ in nzero

Na joo ra xajaji pama, pama, ñe ra eñeji na punkjɔ ngek'o a kjanu, ra pjorrgoji na joo yo in nzeroji.

Ma na poxɔzɔji ra kaa in ch'oji ñe e øø nrro a kjanu ra sodyeji na punkjɔ.

Nuk'o ri pjorge, ngek'o ri b'ub'ub na joo.

Xaja pama pama.

Xiñe ma a ri ñonub.

**Pech'eb in s'ib'i ma ri
Kjuarub ri ñonub.**

**Xiñe ma ri kjuarub ri
pojo.**

Dyeb'eb in ñii.

Pech'ie tenxe k'o gi sii.

Xorǫ ko in xorǫte, kjanu ri zoji.

Ne ts'itr'i poxǫ

Ye ts'itr'i yo dya xaja ñe dya øb'ø in ñii na poxǫ, angezeji ra jøø na punkjǫ in ch'oji ñeje yo øø.

Dya ga s'øzhi, ñe dya ne ra pøpji angezeji ñetrjo dya ne ra moji ra ma xorǫji, angezeji sodye, sodyeji.

Dya xaji, dya pøch'ie yo in s'ib'i, dya xiñe poxǫ, poxǫji.

Xorϣ kjanu ri sof'ϣ ne chjuu nu jango
b'ϣzhi.

Yo poji kja chomϣ

Kja ne chomϣ poji e _____ yo ozϣrϣji
kja b'atrϣ, ñeje e _____ k'o raorϣji
ra xomϣ, ñeje e _____ k'o ra kjomϣji
yo in ngumϣ, ñeje e _____ k'o ra unji
ye nzhϣnchjϣrϣ, ñeje _____ k'o ra
Zii ye ts'itr'i, ñeje e _____ k'o ra

junsϣji ma ra kjaa na punkjϣ e jyarϣ.

Ko ye chjuu, dyøtrø' na ts'ipiezhie.

ch'ii

chjeme

ch'anxa

chjuns'ŷ

chjomech'i

Xorɣ kjanu ri jñanrra na joo k'o kjogɣba.

**Dya ga joo ra siji
nrreje kja nrrareje.**

Ra dyak'ɣ d'iji.

**Dya ga joo ra siji
k'o na oo.**

Ra ɣgɣ in s'ib'i.

**Dya ga joo ri ñonɣ ko
in dyɛɛ ma na poxɣ.**

Ri nzhokɣ na punkjɣ

Xorɣ ko in xorɣte, kjanu ri zoji:

Jango ga jogɣ ye ntee

Kja ye jñiñi jñatrjo, ma ga sodye ye ntee
b'ɣb'ɣ e nrrinxu k'o para pje ma ñechje e pjiño
ra unɣ ngek'o ra jogɣji.

Na joo ra paragoji, k'o pjiño k'o ra dyɔk'ɣji
ma pjeko ra ɣɣts'k'e, dyonɣ in nana k'e pjiño,
kjanu ri orjɣba:

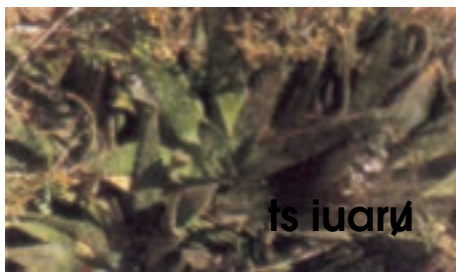
Xorǎ yo pjiño k'o ra dyøk'øts'ǎ.

**Pjongǎ e dyoxǎ ko
Kaa in pjeme.**

Ma na ǎǎ yo s'ib'i.

**Ma ga zank'a, ma
togǎ in nixtre.**

Ri kos'ǎ in jmii.

**Ma jango ri dyok'ǎ ri
pech'e k'o na ixi.**

Na jøø kja trjeje.

Ma gi okʷ in kuaa

Ma kjoko ra dyok'ʷ in kuaa na joo ri sii ne ñechje pjiño yo jøø kja juajma, ñeje ra janxaji yo in ts'ixii ngek'o ri kos'ʷ nu jango gi dyokʷ.

Ma ga sodye yo ntee kja in iñiñige,
jango ga jokuji, xoru na joo, kjanu ri
opjuge k'u naja.

Yo ts'uaru yo jaja
kja xoñijomu, mina
joo ma jango ri paxa.
Ri jñaxa, kjanu ri
kuatu nu jango na u.

ts'uaru

Xorɣ na joo kjanu ri zoji ko in xorɣte.

Nu kjua'ma e ntee

Kja ye jñiñi jñatrjo, b'ɣb'ɣ e b'ɛzo ñe e ndinxu k'ɣ fechi ra dyɔtɔ yo ntee ma sodyeji, angezeji ra jua'ma ko yo pjiño e muru ñeje e ii.

B'ɣb'ɣ k'o na s'oo, nuk'o dya ga joaji, nuk'o dya j'okɣ yo ntee, nuk'o ma ra kjarɣ ra sodye yo ntee, ma jiyo kjarɣ ra ndunji,

B'ɣb'ɣ k'o na jonte, nuk'o pjos'ɣ na Punkjɣ yo ntee, nuk'o kjarɣ ra jogɣji angezji nrro dya ga mizhi k'o otr'pɣ in merio.

**Jñanrra, xorʉ, kjanu ri dyøtr'ø k'ʉ naja
ga kjaa nu b'ʉb'ʉ axəs'øba.**

Ri sii

Ri sii nrreje

Ri sii nrreje k'ʉ jyøts'øji

**Ri sii nrreje k'ʉ jyəs'øji ngek'o dyaa
ri s'odye.**

Xorɥ kjanu ri opjɥ k'e chjuu nu jango paa.

**Ma dya ri pjorɥ in
ngoñi ñe in
ts'ime ra zink'i**

**Ko nujnu soo ri
dyokɥ in b'itu ñe
e xiskuama.**

**Unɥ kja ne mb'økijñi
nrro mina oo.**

**Soo ri pɥns'ɥ
e jñonɥ.**

**Ngeje yo dyøtr'ø
ye male nrro
mina kijmi**

jñonɥ

ñaxa

miño

xijñu

ts'ijñi

Ko yo chjuu, dyøtr'ø na ts'ipøzhø.

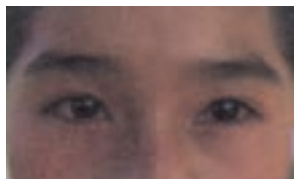

ne miño

ne ts'ime

Nuk'o ri nuu, ørø, pũins'ũ, chjorũ ñe ri søgøji ko yo ri peskoji.

chøø

Na zoo, na jee, na nojo,
na ts'ike, na nrraa, dya
nrraa, ne paa, ne xømũ.

ts'oo

K'o tũd'ũ, k'o mapjũ, k'o
tonjo k'o guee, k'o trjeñe,
k'o yũrũ, k'o jixi, k'o zũñũ.

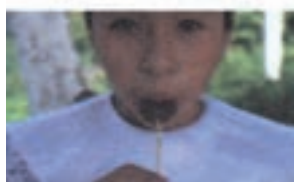
xijñu

Ma na nxii, ma na kijmi,
ma na zoo ga jyørø.

dyøø

K'o na mee, k'o dya ga mee,
ma na torũ, ma na jagũ,
ma na paa, ma pesi b'idiyi.

ts'ijñi

Ma na oo, ma na oxũ, ma
na kjoo, ma na ixi.

Ma ri nuu, ri ørø, ri pʉns'ʉ, ri chjorʉ ñe
ri søø, mama janga ga kjaa yo b'ʉb'ʉba.

na zoo, pink'ʉ in
b'idiyi, na torʉ, na
zoo ga jyørø

Xorɥ kjanu ri dyɔtr'pɔ na ts'ijñãa yo
b'ɥnk'ua.

chøø

tsjøø

Mina zøø in chøøgo
angezebi pjoxk'ɥgo ra
nugo na joo, ñe ra
nuu k'o na zøø.

xijñu

In ts'ixijñu pjoxk'ɥgo
ra pɥns'ɥgo k'o na kijrni
ñee k'o na nxii.

dyøø

ts'ijñi

Xorϣ ko in xorϣte kjanu ri zoji.

Yo ri peskojme

Ri pesko k'o yeje chøø k'o pjoxkϣgo ra janrra na joo, tenxe k'o b'ϣb'ϣ kja ne xoñijomϣ ñe k'o yeje ts'oo k'o pjoxkϣgo ra ørø k'o kjogϣ, ga kjanu na xijñu k'ϣ pjoxkϣ ra pϣns'ϣ na joo, ñe yeje dyee k'ϣ pjoxkϣ ra pøpji ñe ra pench'i k'o kjaba, ga kjanu ñe ri pesi na ts'ijñi k'ϣ pjoxkϣ na soo ye jñonϣ.

Chjǎnrǎ na joo ye tr'ønrǎ:

Jango nzii chøø gi pesige: _____

Jangek'ǎ pjoxkǎ yo in chøø: _____

Jango ga pjoxkǎ yo in ts'oo: _____

Pjeko gi kjarǎ nu in xijñu _____

Jango ga pjoxkǎ yo in dyeege: _____

Jangekǎ pjoxkǎ yo in ts'ijñi: _____

2

Yo in b'əpjiime kja juajma.

Jñanra ñe ri xorɥ na joo ye b'ɛpji yo ri

**Ra chjints'iji e pjiño
ne xoñijomɥ.**

**Ra uajmaji nu
juajma ngek'o ra
soo ra tujmɥji.**

**Ra ma tabɥji ye
pjiño ngek'o ra tee
na joo ye ts'itrjo**

**Ra kjarɥji mbaxkua
ye ts'itrjo ngek'o ra
unɥ na joo.**

kjaji kja ne juajma ngek'o ra xepjeji e chjoo.

Ra tujmøji ne juajma.

Ra kjø's'uji ye ts'itrjo.

Ra xenzheji ye ts'itrjo

Ra pesiji ye ts'itrjø a kjanu ts'ike, ts'ike ra siiji.

Xorɣ na joo, kjanu ri zoji ko in xorɣte.

In b'ɛpjiime

In b'ɛpjiime nuts'kojme ye jñatrjo, ngeje ne juajma nu jango ri tujmɣjme ye ts'itrjo, ye d'ok'a, ye nzhexɣ, ye kjɣɣ ñe ye nrrakjɣ, ko nujyo ri ungojme ra ñonɣ yo in dyokjojme ñe ri pɔjme ma kjoko sodye, ma jiyɔ ngek'o ra tomb'ɣ in b'itu nu in ts'imale ñe yo in ch'ii.

Tsje'ma, tsje'ma ri pɛpjigo ne juajma, ga kjanu o jits'igo yo in tata k'o mi kara mi jingua.

Jñanra ñe xorɥ yo in jñonɥ ye ts'itrjo.

e xɛdyi

tr'ɛjme

tr'oxtrjo

b'otrjo

**e nzɥre ko e
muxa**

e chjɛnzhe

mbatrjo

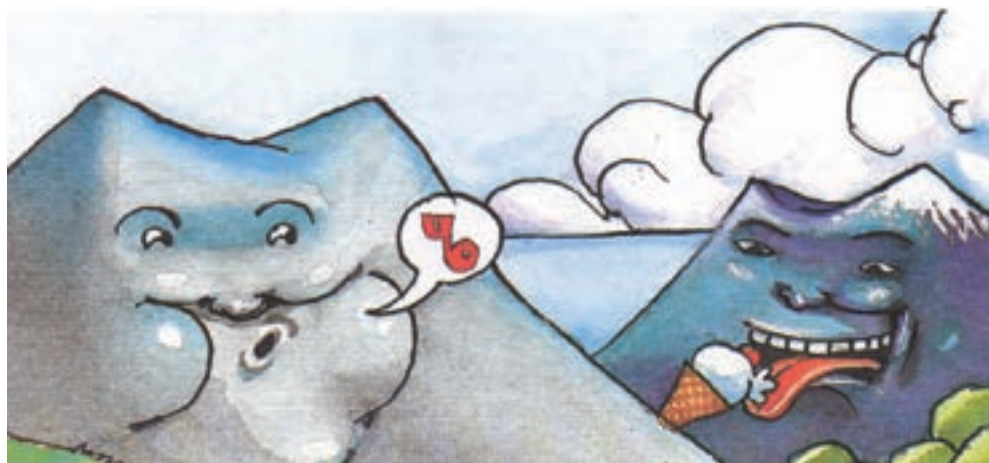
**pinro
Ye ts'itrjo yo
ri peskojme**

Yo in jñonɥ ye ts'itrjo

kjɥntr'ɛjme

Yo in ts'ipəzhə ne ts'itrjo. Xorɥ ko in xorɥte kjanu

In ts'ipəzhə ne ts'itrjo

E ngemurɥ ñeje
e tr'oxtr'eje o
choɥntɥbi.

Angezebi, o tujmɥbi
ye juajma ngek'o ro
Jəə e chjoo.

ri zoji. senzhəchjo zøø ye ts'itrjo.

Ne ngemurʉ ñeje
ne tr'oxtr'eje unʉbi
e senzhechjo ne
jyarʉ.

Ne jyarʉ, e tata
ngemurʉ ñeje e
nana tr'oxtr'eje,
məjəji, janraji na
zoo ye ts'itrjo.

Xorɔ ko in xopɔte, kjanu ri zoji tɛnxeji ne ts'ipɛzhɛ yo in ts'itrjogoji.

Yo in ts'itrjogoji.

Ye ts'itrjo yo kjaa k'a juajma, ngeje in J̄nonɔ yo in tatagoji, ngek'o na joo ra pjorgojiyo a kjanu ra tunji pjeko ra siji.

Ye ts'itrjo, nee na punkjɔ yo in taagoji, unɔ merio ma kjoko sodye, unɔ ra ñonɔ ma kjoko s'antr'a nro mɔjɔ na punkjɔ kja mbaxkua ngekua ga mbedye ga kjaa e tr'ɛzhɛ ñe ga kja e xɛdyi.

Na joo ra pjoskoji yo in tata ra tujmɔ, ñe na joo ra pjorgoji yo in ts'itrjogoji.

Xorɥ ko in xorɥte, kjanu ri zoji.

In mbaxkua ne ts'itrjo.

Ne ts'itrjo na joo ra kjarɥji in mbaxkua ngek'o ra unɥ na punkjɥ.

Ye ntee ra juajnɥji ye ts'itrjo k'o na joo, ngek'o ra tujmɥji, kjanu ra sogɥji kja ye mizhokjimi.

Kjanu ra dyotr'pɥ sets'i ne juajma ngek'o ra tujmɥ, ma a ra nojo ye ts'imuxa ra ma sopk'ɥ yo in ts'irɔrjnɔ ngek'o ra maja in ts'imɥb'ɥ ye ts'imuxa.

Ma ra xɛpjɛji, ra tunji ye ts'itrjo kja o ngumɥ ye b'ɛzo nu jango ra ts'apɥji mbaxkua tenxe ye chjoo ko'o xɛpjɛji.

Xorʉ kjanu ri opjʉge nu na ts'ipɛzhɛ k'o manji kja in jñiñige.

Tenxe ye ntee yo ñaa jñatrjo, ma ga xɛpjɛji ra xonkʉji k'e chjoo k'o tuu yeje o jñii e ts'itrjo, manji angezji, nuk'ʉ, ngekʉ ra tujmʉji ngek'o ra unʉ na joo ye ts'itrjo.

Dyɔtr'ɔge nujua k'ʉ na pɛzhɛ k'o manji kja in jñiñi, kjanu ri opjʉ.

Ne ts'itrjo

Ts'itrjo, ts'itrjo k'ʌ gi tee kja juajma
nuts'k'e mina joo in ts'imʌb'ʌ gi
dyakjome ra ñonʌjme
tenxe ye ñaa jñatrjo
ñeje tenxe yo in ch'ijme.

Ts'itrjo k'ʌ na jots'ʌ
nuts'k'e gi dyakjome
e chjezhe, e xedyi,
e jñonu, e muxa,
pokjʌ k'o tenxe k'o
gi dyak'ʌgojme.

Ts'itrjo, potr'ma e mizhokjimi
ra nuk'ʌ nrro ra jantr'k'a
na punkjʌ e tsjɛɛ
ngek'o yo in ch'igojme
dya ra soo e trijjmi.

Ko ye chjuu dyøtr'ø k'o janzii ts'ijña.

tuxkulu

lele

lulu

k'elo

xalo

male

xalo

Jñanrraba.

Ne tuxkulu guee na punkjʉ ma xømjʉ.

Opjɔ a jomɔ ye chjuu yo pɛbi ne I, ñe ne d'.

Ne lele na sii e lulu

Ne lele ngeje in ch'ii ne male Lena, ma gree na punkjɔ mi nee naja lulu, ne male Lena o mbɔɔ ne k'elo ñeje ne xalo, ngek'o ro nrrombɔ lulu nu lele, ne lele o zii na punkjɔ lulu kjanu o unɔ d'iji.

Χορψ̣ yo unψ̣ ne juajma.

Kjψψ

chjoo

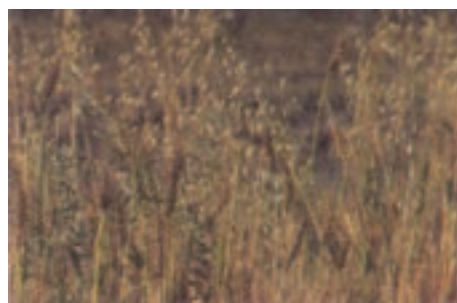
muu

dyok'a

ts'ajna

nzhεxψ

Dyøtr'ø kjanu ri opjʌ k'ʌ na jñonʌ, k'o kjaji kja in jñiñige.

Ts'itrjō k'o ri pib'i
Ri chjomʌ k'e muxa,
ri dyokʌ e nzhenxʌ, e
ii ñe e xʌmʌ ri pəs'ø in
nzhajmʌ kja sibi ri xich'i
tsike e pib'i ngek'o ra
nrraa na joo, kjanu ri
xich'i tenxe kja ne
nzhajmʌ ri dyʌs'ʌ ts'ike
oo, kjanu ri iiezi ra
b'ajnyʌ ra ndaa na joo.

Xorǎ ko in xorǎte, kjanu ri zoji.

Yo b'ǎpji kja juajma

Tenxe ye b'ǎpji yo ri kjagoji kja juajma mina joo tenxe yo, nujne juajma d'akoji ra ñonǎ nro ye ntee pa sogǎ in mǎb'ǎ nu.

Ye b'ǎzo nee na punkjǎ in juajma ñe ne juajma nezgoji na punkjǎ ngek'o d'akoji e muxa, e ts'ajna, e d'ok'a, e nzhexǎ, e kjǎǎ.

Ne juajma chjejuj yo in nanaji, nu in nanaji d'akoji e b'aa ngek'o ra teeji na joo, ne juajma d'akoji e jñono k'ǎ ra siiji.

Xorɔ́ ye zana ma ri kjaji ye b'ɛpji.

**Kja ne zana j̄nii ñe nziyo ri
tujmɔ́jme yo nzhechjo, ri
tɛb'ɛjme
ra enje dyɛb'ɛ ngek'o ga kjanu
ra tɛɛ na joo ye ts'itrjo.**

**Kja ne zana nziyo ñe
ts'ich'a, ri kjɔsɔ́ji ye ts'itrjo
ngek'o ra tɛɛji na joo.**

**Kja ne zana ts'ich'a ñe ñanto,
na pɛdyɛ ye ts'imuxa.**

**kja ye zana j̄nincho ñe
nzincho, ri sigojme ye ts'imuxa.**

**Kja ye zana dyech'a-naja ñe
dyech'a-yeje, ri xɛnzɛjme yo in
ts'itrjojme.**

Xorɔ nuk'o d'akoji ye dyoxɔ, nuk'o ri sikjɔji kja in ngumɔ.

Ye ngoñi yo ri ts'ankjɔji kja in gumɔ mina kijmiji, nuɔyo ri kjaji e ngɔreje nuk'o ri unji ma kjoko sodye, ñe ye ɔjnɔ ri kjaji ko e ii ma kjoko ra chjɔntɔ.

Ye nzɔntɔ pjoɔkɔgoji ra pɔpɔji yo in juajmaji, ñe ye бага d'akoji e b'aa k'o ra kjaji ts'exo, ñe ra soo ra sipiji yo in ngee.

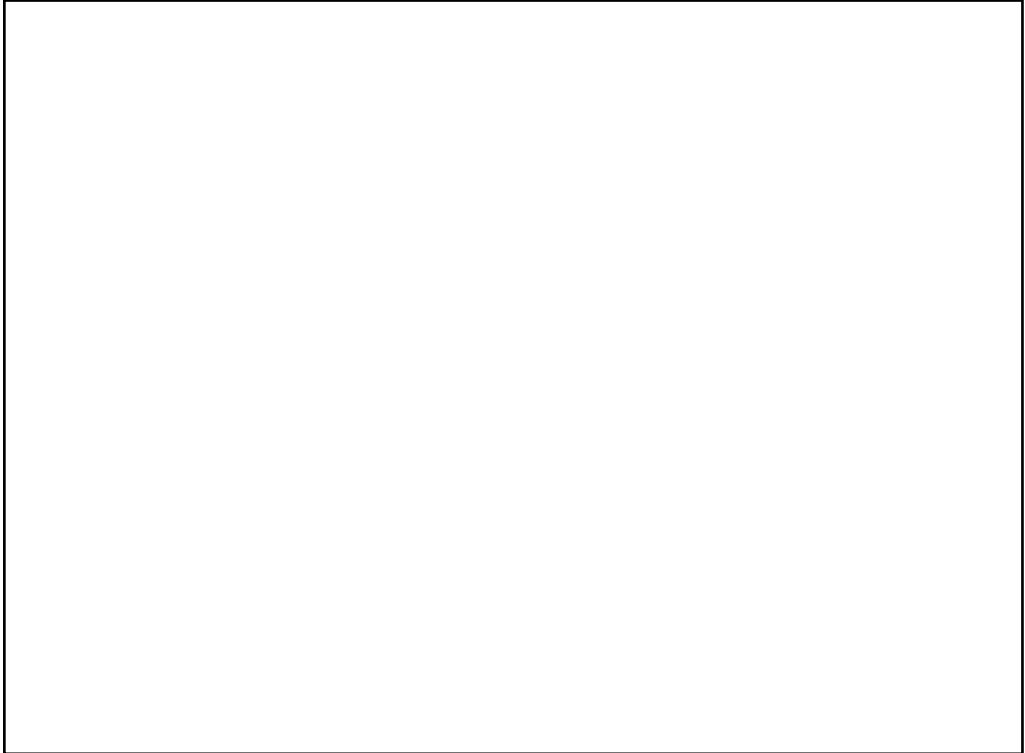

**Yo ndɛnchjɔrɔ d'akoji
e xidyo k'ɔ soo ra kjaji
e mbɔnr'ɔ o nrraxidyo
ñe ra kjaji e jñonɔ k'o
ra siiji.**

**Ye kuchi mina
zakjua, zakjua, nu in
ts'inge mina kijmi ma
ga chjambaji e ii ñe
na kijmi yo in pib'i.**

**Dyøtr'ø kjanu ri opjåba jango gi pjorge
yo dyoxå k'o gi pesi in ngumå.**

Xorɥ na joo, kjanu ri zoji ko in xorɥte.

Yo b'ɛpji b'ɛjomɥ

Kja ne xoñijømɥ nu jango kara ye jñatrjo, b'ɥb'ɥ k'o jango nzii ts'ijñiñi nu jango pɛpjiji ne mb'ɛjomɥ, ga kja nu a Chago koachochitián, nu a B'ombaro ñe nu a sita Maria Kanchesd'a.

Nujnu øtr'øji e sø'b'ø, e yeko, e nzhajmu, ñe k'o na punkjɥ nrre kjaji.

Ye b'ɛzo tunɥ k'o kjaji a B'onrro, a Zɥmi ñe a Mbaro ra mboji k'o, ko in merio ra tomɥji e jñonɥ k'o ra uiñi yo in ch'ii.

Xorɔ̃ ñe ri jñanrra ye b'ɛpji ko ye mb'ɛjɔ̃mu

Pjongɔ̃ji ne jɔ̃mɔ̃.

Na chjeñeji yo jɔ̃mɔ̃.

Kɔ̃nɔ̃ji na joo ne jɔ̃mɔ̃.

**Na kjaji ye s'ɔ̃b'ɔ̃ ñe ye
yɛko ko ne mb'ejomɔ̃.**

**Na taq̃ ye s'ɔ̃b'ɔ̃ ñe ye
yɛko.**

**Na pɔ̃ji yo in s'ɔ̃b'ɔ̃ ñe
yo in nzhajmu.**

Opjɔba nu jango ri mange jango ga kjaji
ye xika.

Ye xika

Jango ga dyotr'ø k'ʉ na xidyò

Opkʉji yo in xidyò ye nzhøchjʉrʉ.
Ye ndinxu paa pøødyø ye xidyò kja ndareje,
ra jezʉji ra dyotr'ʉ na joo,
ra dyab'ʉ ñe ra ndunʉ.
kjanu ra xʉrʉji k'e xidyò ra jench'eji
ma a ra joo k'e xidyò
ra mbʉrʉ ra kjaji
na nrraxidyò o majiyo e mb'ʉntr'ʉ.

Opjuba k'ʉ na b'øpji k'o kjaji kja in jñiñige.

Xorǎ na joo ngek'o ri parage yo b'ǎpji
yo kjaji kja in jñiñi yo jñatrjo.

ndaxidyo

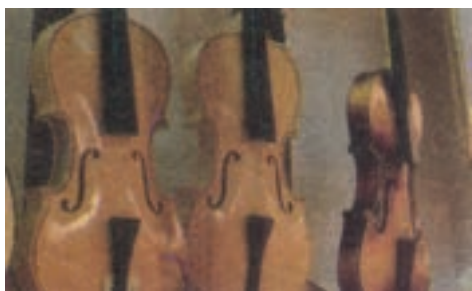
ye nzhajmu

ye kjǎzhǎ

ye mbǎntr'ǎ

ye b'izhi

ye chjuns'ǎ

Xorɥ ko in xorɥte, kjanu ri zoji.

Ma chømɥ kja jñiñi

Ma ndongo ngeje ma chømɥ kja in jñiñigo, b'ɥb'ɥ jñiñi k'o kjaji ma nonixi, nujnu poji na punk'ɥ e lulu, e dyoxɥ, ñe e ii, e ndemoxɥ, e muu, e ndenxɥ, e pajna, b'ɥb'ɥ e ntee k'o pa pøø in nzhøchjo, in kjɥɥ, e zaa, e tizhi.

Mina nojo ye chømɥ kja in jñiñigo.

Opjýba nuk'ó in tata pøø kja chomý.

Opjýba nuk'ó in tata tømý kja chomý.

Xorɔ ko in xorɔte, yo pɛzhɛ k'o b'ɔnk'ua.

naja b'aga

yeje rrekjua

jñii kuchi

nziyo ts'ime

ts'ich'a øjnø

ñ'anto ngoñi

yencho nzhøjnø

jñincho ixi

nzincho axoxi

dyech'a nzhønxu

dyech'a-ts'ich'a ii

dyote chjoo

Xorɔ, jñanrra, kjanu ri dyɔtr'ɔ naja.

+

Ne male Toña siji nziyo ngoñi, kjanu o nrromɔ k'o yeje, Jango nzii pesidya.
Dyɔtr'ɔ jango nzii ngoñi siji e male Toña.

Xorɔ, j̄nanrra, kjanu ri dyɔtrɔ' naja.

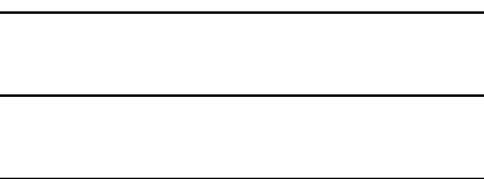

**Ne pale Mige o nrromɔ yencho ixi nu tr'ii o zii k'o
j̄nii, jango nzii o ngejme.
Dyɔtrɔ' k'o ixi k'o o ngejme.**

**Xorɔ, j̄nanrra kjanu ri opjɔ ko nuk'o sɔtɔ
o xeedyi in tata kja in j̄nīni.**

**Ne juarɔ, ngeje ko
nu edyi ye nzhechjo
kja in j̄nīni.**

Xorɔ kjanu ri opjɔ nuk'o gi tonge ko e merio.

**kja ye chømɔ ye
jñiñi, b'ɔb'ɔ e ntee
k'o potɔji k'o ra zii.**

pezhe ye merio

ts'ich'a

dyech'a

dyote

ts'ite

na mbexo

yeje mbexo

ts'ich'a mbexo

dyech'a mbexo

dyote mbexo

ts'ite mbexo

dyete

Ko ye merio ri tongoji nuk'ɣ ri ñee.

Xorʉ na joo, kjanu ri jñanrra jango ga kjaa.

Na joo k'o na dyete mbexo.

O dyak'ʉ ne Pale Xuba k'o na dyete mbexo yo otr'ʉ kja nu ngenrra k'o ngeje dyech'a ts'ite, k'o tunkʉ nu ro popʉ na pjad'ʉ.

D'adyo jñiñi, dyote-yeje paa ne zana ñanto ne 1997.

O dyakjʉ:

Dyotr'øba k'ʉ naja, nu jango ra kjotr'k'ʉji.

Xorǎ na joo ko in xorǎte, kjanu ri zoji.

Ne chǒmǎ

Na nu paa ro megob'ǽ yo in tata kja nu chǒmǎ a Mbaro, ma tongojme yo in xǽdyi k'u ro ñonǎgojme, ma o kjogǎ k'ǎ na tr'ii k'ǎ ma bǎgǎ na punkjǎ, mi tǽjǽ k'ǎ na chjolo k'ǎ mi nee ro zǎrǎ, k'ǎ chjolo o mama mi nee ro sǎrǎ k'e tr'ii nu k'ǎ o pombǎ nu merio na ts'imale.

Ma ri maa a chǒmǎ, pjorǎ in merio.

Xorǝ, kjanu ri opjǝge k'ǝ xi naja.

Nuk'o ri tongojme:

- nujyo e dyats'i
- na pjinkjua
- e ii ñe e ndǝmoxǝ
- e kjǝǝ
- e lulu
- e trjomǝch'i

Opjǝge nuk'o gi tǝmǝ kja chǝmǝ.

Xorʉ kjanu ri jñanrra na joo, zoji ko in
xorʉte.

In chjuns'ʉ e Agustr'i.
Nu øjnø e Ine.
In ixigo na nojo.
Nu pjad'ʉ e Ligo.
Nu pajna e Simo.

Dyøtr'øge k'o jango nzii, k'o ra mama ngeje
in tsjaja angeze o ngeje in tsjage.

**Jñanrra jango ga kjaa, kjanu ri tsjage
k'o jango nzii.**

Dyoxʉ

pjembe

juajma

jmii

xʉtrjʉ

**Ne dyoo ngeje na
dyoxʉ nu pjəgə ma
xəmə, pjoxkʉ ri pjorʉ
in dyaja dyoxʉ.**

**Ne chjuns'ʉ na
jooyo pjoxkʉ ri ts'ab'ʉ
nu jyarʉ ngek'o dya
ra zank'ats'ʉ.**

**Ye muxa unʉ kja
juajma, ma ra jyəsəji
mina kijmi, ñe ma ri
chjamba e ii.**

Dyøtr'øge k'o jango nziiba.

jmii

xøtrjø

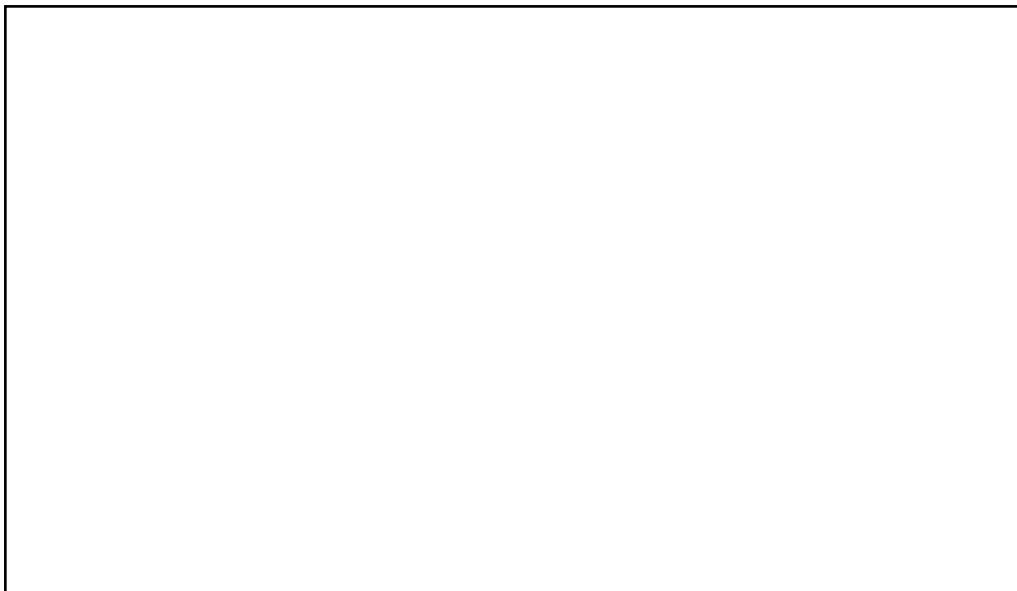
Jñuspʉ in chjuu ne ts'ipəzhə.

Ne b'əzo na tombʉ na chjuns'ʉ nu ts'itr'i,
angeze mama, ngek'o ma ra moji a
b'əpji dya ra zantr'a na punkjʉ a jmii ne
ts'itr'i.

Ñeje ma ra enje na punkjʉ e dyəb'ə
nrre ra kjomʉ ne chjuns'ʉ.

Opjuba k'ŷ na ts'ipɛzhɛ, agi d'akji in chjuu.

Ne pjad'ŷ

Janrra kjanu ri xorç.

3

Ne dyeb'ë kja ye jñiñi jñatrjo

Jñanra na joo k'o kjogɔba

xitsji

søø

sibi un pana e tr'øjø

mbii

Ne dyɛb'ɛ

Tenxe yo ntee yo ñaa jñatrijo, tɛb'ɛji ko in mɔb'ɔ ne dyɛb'ɛ, manji angezeji ma ra jñanrraji ra jɔɔ e ngomɔ kja ne tata ngemurɔ a ra enje e dyɛb'ɛ, nu'ma a ra mbɔrɔji ra tujmɔji ye juajma ngek'o ra ziji ye ts'imuxa.

Ye ntee manji ma ra otrjo e dyɛb'ɛ dya mɔjɔ ye juajma nrro ra tuu na punkjɔ e dyoxɔ ñe k'o jɔɔ kja ne xoñijomɔ.

Jñanra kjanu ri xorǎ jango ga kjaa ne dyɛb'ɛ.

Ne nrreje na pǎmpa.

Ye ngomǎ na tee.

Ne dyɛb'ɛ na zob'ǎ
kja ye jñini ñe kja ye
juajma.

A na kjogǎ ne dyɛb'ɛ
a mbɛdye nu
mbesibi.

Xorɔ ne ts'ipɛzhɛ, kjanu ri zoji ko in xorɔte.

Nu mizhokjimi dyɛb'ɛ

Mama yo ntee k'o mi kanra mi jingua, manji mi b'ɔb'ɔ e b'ɛzo k'o mima tr'anrr'a, angezji ma mi janrra dya soo ro enje ne dyɛb'ɛ, mi pimbi ye ngomɔ nu'ma mi jɔb'ɔ na punkjɔ dyɛb'ɛ, e mizhokjimi o jñanrra ke nuk'e b'ɛzo dyakja mi ɔrɔji nu'ma o jyezi o zob'ɔ k'ɔ na tr'adyɛbɛ nuk'o o mb'otr'ɔ ye tr'ab'ɛzo.

Nu e mizho kjimi dyɛb'ɛ, kja o dyɔtr'ɔ b'ɛzo k'o d'adyo, ngets'koji yo ri kanraji dya.

Xorɔ kjanu ri mange pjeko kjogɔ kja in jniñige.

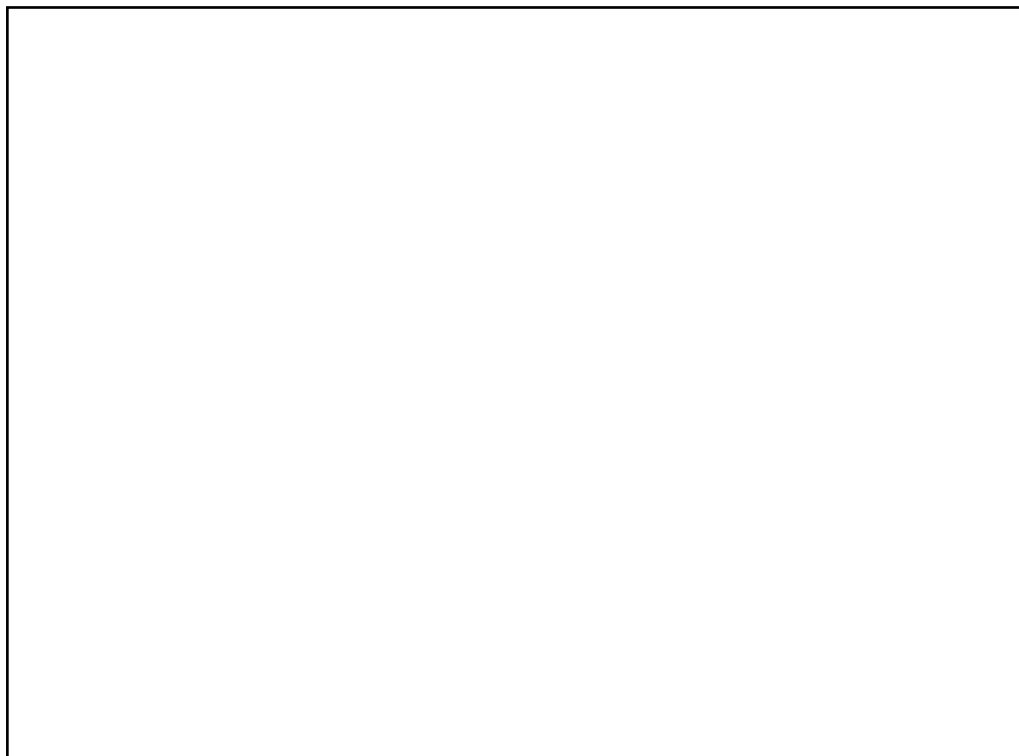

Ne tr'areje maga tɛɛ

Mama yo agi ts'ita nu ga ñekjua a D'adyo Jñiñi, ma mi jingua, ma mi enje na punkɔ tr'adyɛb'ɛ, ne nrrareje mi tɛɛ na punkjɔ, mami kjoko mi nee ro kjogɔ ro kjɔtr'ɔ ga ma mboo, zoringeje ntee, e nzhɔnɔ, e zaa.

Nudya dyakja nrra na nojo ne nrrareje, mange a na nguarɔ ne nrreje.

Dyøtr'ø kjanu ri opjå na ts'ipøzhø k'o kjaa
ne dyøb'ø kja in jñiñige.

Xorɔ nu jango matr'ɔji yo ntee.

dyote paa ne zana ñanto
ne 1997.

Pale Tinu.

Ko ne xiskuama ri zok'ɔ ri enje, ra ñaji kjo ra ɔtr'ɔji
ne b'ɔpi kja ne nrrareje, ngek'o dyakja ra nrruu ye
ts'ijmo k'o karanu.

Ra tepk'ejme xonrtjo ra xonɔ.

Ne xopɔte

**Dyɔtr'ɔ k'ɔ na xiskuama nu jango ri
matr'k'e yo ntee.**

Xorú na joo ne ts'i pèzhè, kjanu ri zoji ko in xorúte.

Tenxe mi ngeje xomú,
dya pjeko mi nreñe, o
mbúrú o mbağú a xes'e
ne xoñijomú na ngeje
na pese e jyarú, ñe
na ngib'i e zana, ne
chare na tonjo, yo tee
ya nangú, ye ts'únsú
na tonjo.

Ne jyarú o unú jyas'ú
Tenxe ne xoñijomú, ne
jyarú o guee kjanu o
mbedye ne dyèb'è ñe
yo nrrareje. Kjanu o
mbedye yo e pjiño, e
zaa, ye dyoxú ñe ne
ntee, ma o trjeñe ne
jyarú o mbedye ye
nrrøjnø ñe ye s'úú.

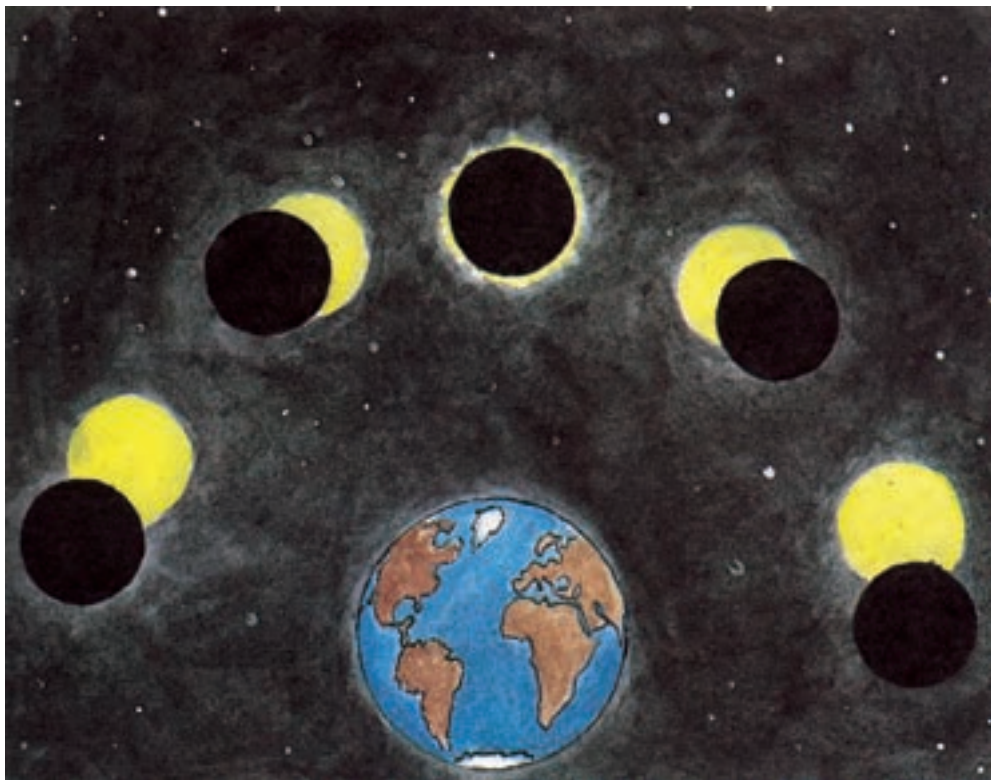
In tata ngemuʔ ñeje in nana xitsji tr'eje.

Ne Ngemurʔ ñe ne
xitsjitr'eje o chjʔntʔbi,
o jmutʔbi in mʔb'ʔ
ñeje in pjeñe.
Yo in jñabi ñeje in
dyɛbi, nu'ma ne
xoñijomʔ na zɛzhi ñe
ne nrreje ga kjanu ne
nrrajma.

Ma ne tata ngemurʔ
nuu ne xitsjitr'eje, ma
ga jmurʔ e ngomʔ
axɛs'ɛ, nge'ma a ra
enje e dyeb'e, ñe
mama ra jogʔ ne
xɛpjɛ.

versión de Julio Garduño Cervantes

Xorɔ ko in xorɔte, kjanu ri zoji ko in xorɔte.

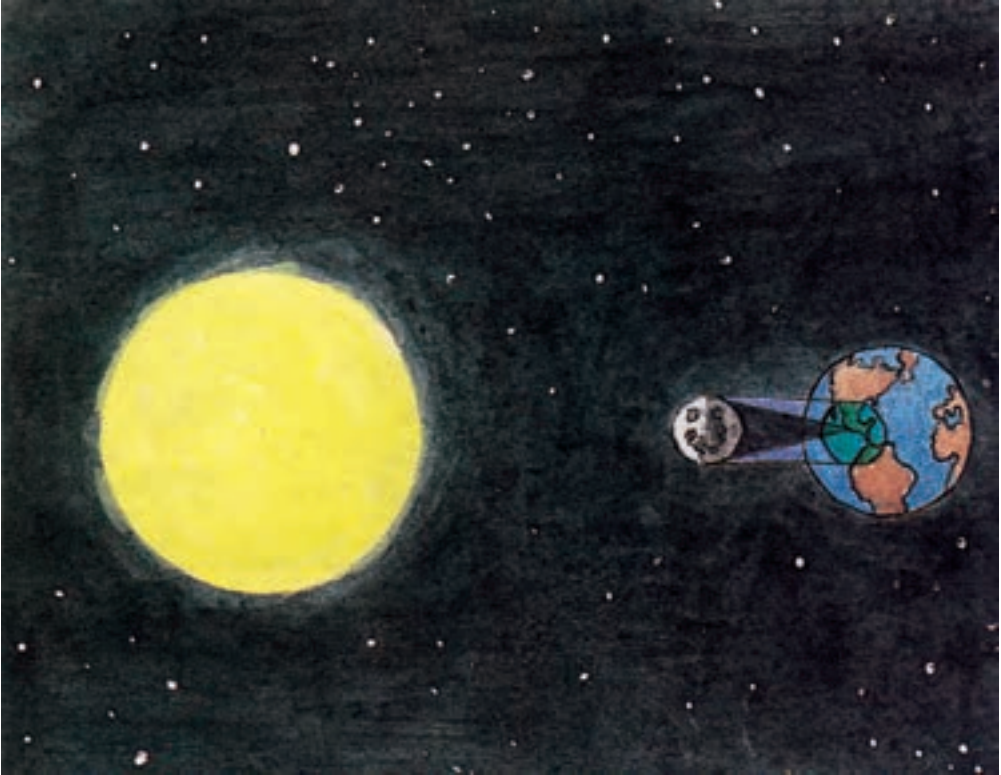

Ma ga s'aa ne jyarɔ

Ma ga s'aa ne jyarɔ axes'e, ga pizhi na punkjɔ ye ntee, manji agezji ngeje ne zana na saa ne jyarɔ.

Kja ye xiskuama nu ri xorɔgoji, mamaji ma ga s'aa ne jyarɔ, nge'ma kjogɔ a nrree ne zana, a nrree ne xoñijomɔ ñe ne jyarɔ.

Xorɔ ne t s'ipɛzhɛ, kjanu ri zoji ko in xorɔte.

Ma chunbi ne zana ñe ne jyarɔ

Ma mi jingua, yo ntee mi mama mi chunbi ne zana ñe ne jyarɔ, mi mamaji ne zana mi ngeje in male nu jyarɔ, pama, pama, ne zana mi nee ro mebi ne jyarɔ, nu e jyarɔ mi bɔgɔ, mi otr'ɔ, ma ro zɔrɔ, mi chumbimi manji ne zana mi pjongɔ in tsjii ne jyarɔ, ngek'o ne jyarɔ mi ma mbaja, ma mbaja.

Xorꝯ jango ga tee ne zana.

d'adyo

kja tee

ts'inojo

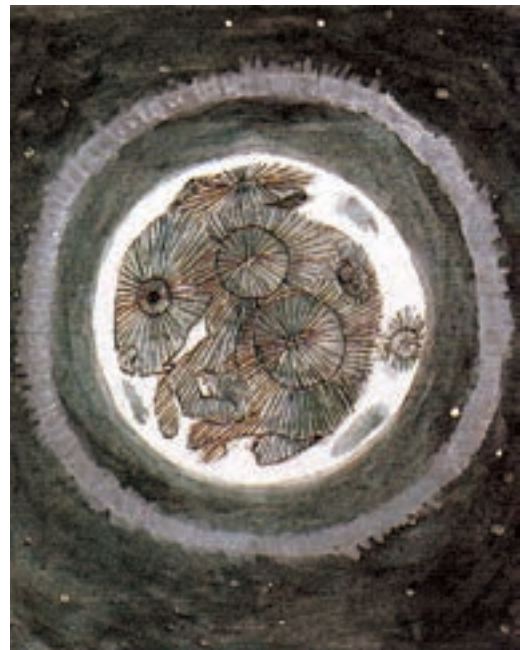
nizhi

Mama yo ntee,
ma nu jyarʋ ra
b'ʋb'ʋ kja nu
ts'ingomʋ k'ʋ mi na
mbaja, nge'ma mi
ra patr'ʋ ye paa.

ne jyarʋ

ne zana

Ñeje mama yo
ntee, ma nu zana
ra b'ʋb'ʋ kja nu
ts'ingomʋ k'ʋ mi na
tr'oxʋ, nge'ma ra
tsjaa na ~~see~~ na ~~see~~.

Ngeje nu seje yo
janrra in tataji, ma a
ra jonxorǎ, ñe ma a
ra mbaraji kjo a ra
tujmǎji.

Ngeje na munro
seje, nu ga janrra yo
ntee jñatrjo paraji kjo
ra jyǎb'ǎ e sǎǎ.

Ma ga kjogǎ, mama
ye ntee ra jyǎb'ǎ na
punkjǎ e sǎǎ, nrro
dya ra unǎ ye juajma
ra jǎǎ e trjijmi.

Ngejnu ga jizhi ye
b'ǎzo ma a ra tujmǎji,
ñe ma a ra pǎpjiji ye
juajma.

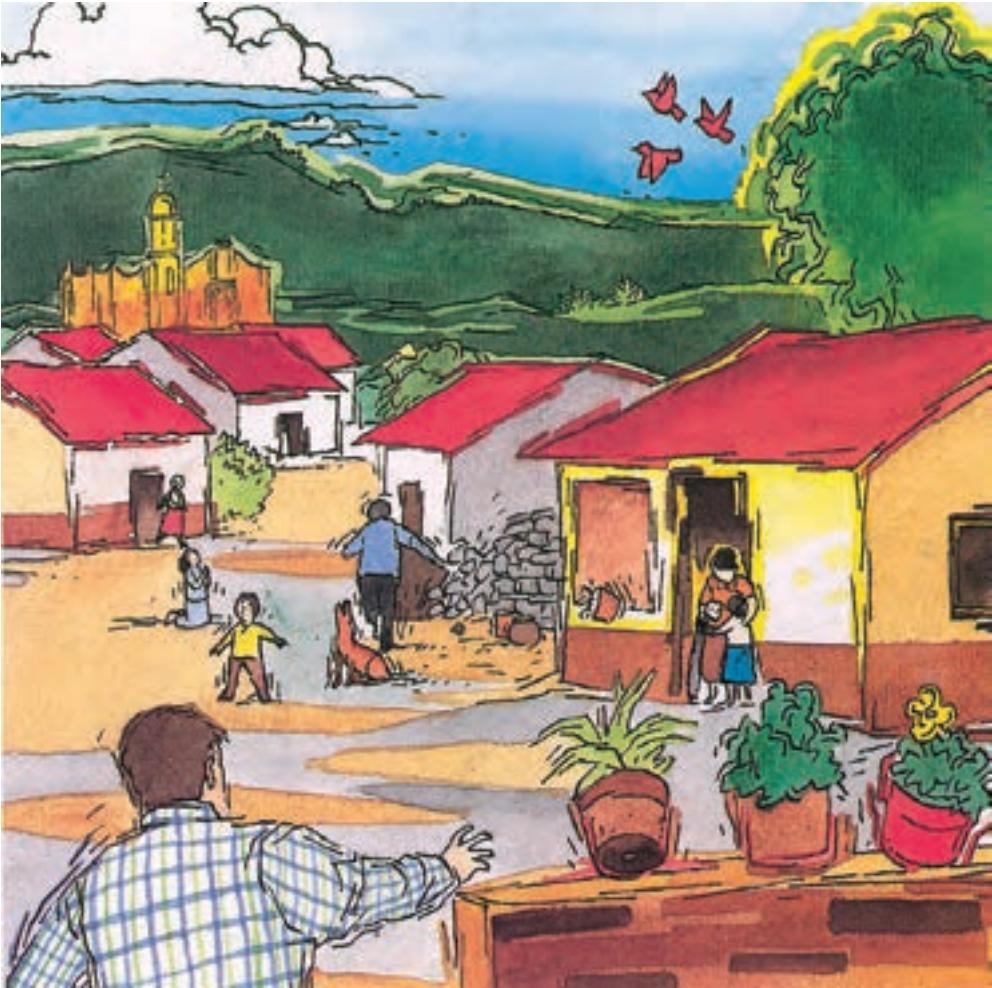
Xorɯ na joo, kjanu ri zoji ko in xorɯnte.

Ma ga zantr'a ye tr'ɛjɛ

Tenxe ye ts'idyoɯɯ yo kara kja tr'ɛjɛ, mina joo ga ngaraji, ngek'o na joo ra pjorgoji yo tr'ɛjɛ, ma b'ɯb'ɯ e tr'ii k'o na s'ooji, ga trjɯtr'ɯ ye tr'ɛjɛ, juejme ye ts'idyoxi ñe ye zaa ga nguaro tenxeji, nu'ma ñetrjozɯgoji na potr'k'oji nujyo dyakoji ra siiji.

Xorɔ kjanu ri zoji ko in xorɔte.

Ma ga mbii

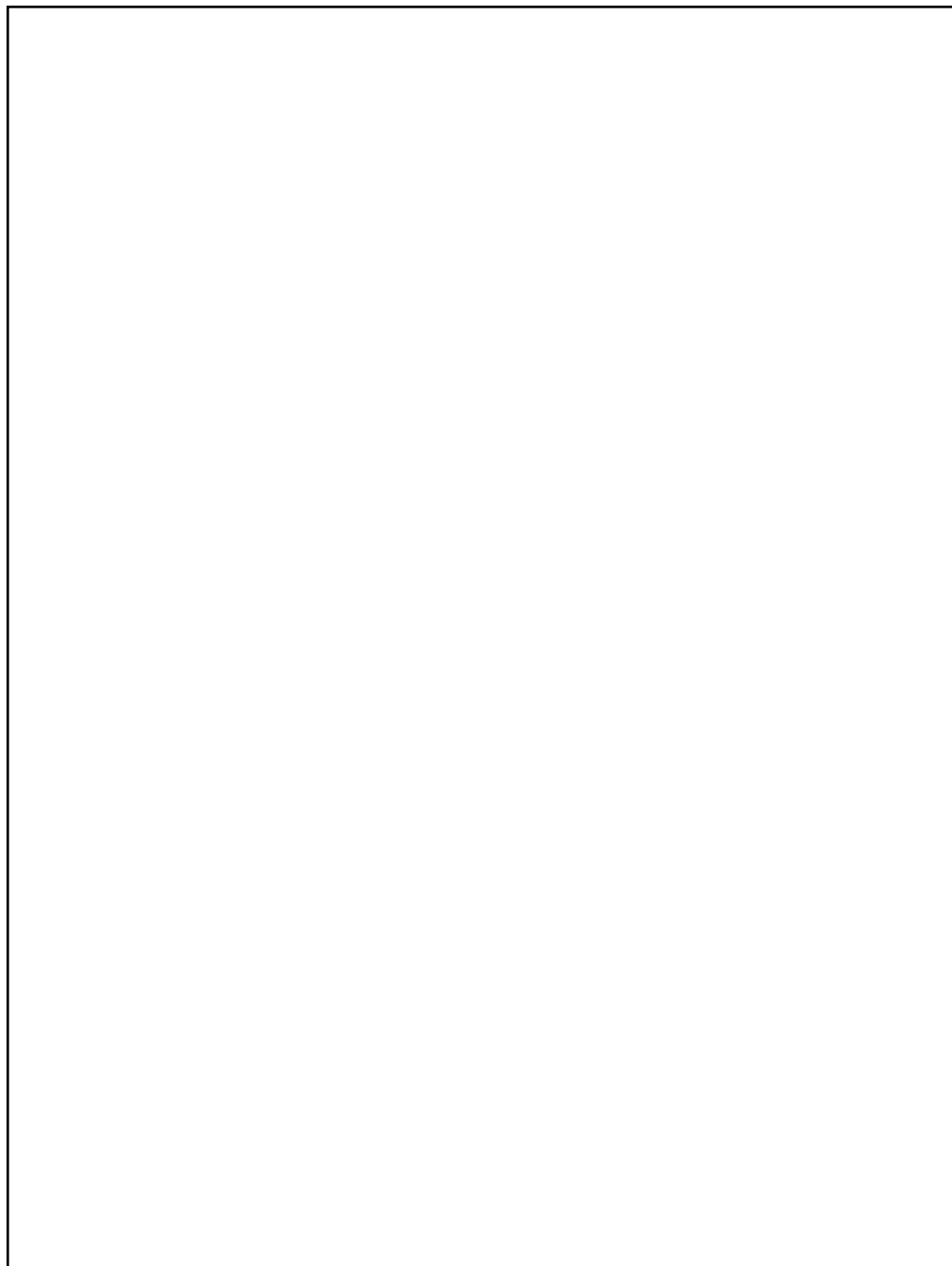
**Mama yo ts'ita mi jingua, k'ɔ ma ga mbii
ne xoñijomɔ, nge'ma ga chjamaji ye tr'ɛjɛ,
ñe mamaji nge'ma ga ɔd'ɔ ne xoñijomɔ
k'o nrre pjeko ri kos'ɔji kja ne xoñijomɔ.**

Xorɥ na joo yo b'ɥb'ɥ ba kjanu ri zoji ko in xorɥte.

Pjeko ri tsjaa ma ra mbii

- Dya gi bɥgɥ.**
- Dya ri marjɥ.**
- Dya kjoko ri chɥtɥ.**
- Dya gi chɔtr'ɔ nu jango b'ɥb'ɥ e jñeje.**
- Dya gi chɔtr'ɔ nu jango b'ɥb'ɥ e sibi.**
- Pedye ts'ike ga ts'ike.**

**Opjuba nuk'o ri kjaji ma pjeko ra nrree
e sibi.**

Xorϣ kjanu ri jñanrra jango ga ñagoji,
kjanu ri sotϣ nu jango b'øzhi.

ro ñonk'o

ri ñonk'o

ra ñonk'o

ro tonjo

ri tonjo

ra tonjo

ri eñe

ro guego

ra siigo

ri ϣd'ϣ

ro tømϣ

ra b'ϣgϣ

Xorɯ kjanu ri zoji ko in xorɯte.

Yo tr'ɛjɛ yo pana sibi

Ma ga pjajna yo tr'ɛjɛ yo pana na punkɯ e sibi, pizhi na punkɯ ye ntee, kjanu ga bɯgɯji, jeziji tenxe yo in ngumɯ, yo in dyoxɯ, yo o xɛpjɛji, tenxe, tenxe.

Ma ga pana sibi ye tr'ɛjɛ, ga yɯrɯ na punkɯ e sibi, ga kjomɯ e jɯni ñeje ga zantr'a tenxe.

Xorɥ kjanu ri zoji ko in xorɥte.

Ne tr'ɛxits'i

Mama ye ntee, nu e tr'ɛxits'i ngeje in suu ne tata ngemurɥ, b'ɥb'ɥ ma mɔjɔ, b'ɥb'ɥ ma ɥdɥ, ma mɔjɔ nge'ma mina zɔɔ ga ñets'e mina zɔɔ a ñii, mi tr'oxkɥtrjo ga ñets'e, ma ga ɥd'ɥ, nge'ma ga jyɔb'ɔ nu punkjɥ e see, ye jñiñi yo b'ɛxtrjo ga mbotr'pɥ in ts'trjo.

Xorɥ xa'ma ri para pje ngeje.

**Ra tsjaa ra tee na nojo
ye nrrareje.**

**Ga s'ob'ɥ ga kjaa e
nrrojo, na tr'oxɥ ñe
na jotr'ɥ, na jotr'ɥ.**

**Pedyɛ ma xomɥ, na
tr'oxɥ, nrro ñets'e
ga kjaa e paa.**

**Dyatr'age k'ɥ
najaba**

**Jas'ɔ na punkjɥ a
jense, nrro na zɔɔ
ga jues'i.**

1.ne dyɛb'ɛ 2.ne ngunrojo 3.ne zana 4.ye seje

**Xorϣ na joo ye jñaa, kjanu ri dyøtr'øge
k'o dyaja.**

Nuts'ko ri eñe

Nutsko ri ñonϣ

Nutsk'e gi eñe

Nutsk'e gi ñonϣ

angeze na eñe

angeze na ñonϣ

nuts'koji ri eñeji

nutskoji ri ñonϣji

nutsk'eji gi eñeji

nutsk'eji gi ñonϣji

angezji na eñeji

angezji na ñonϣji

Dyøtr'ø k'o dyaja

Xorɥ, jñanrra kjanu ri sotɥ nu jango b'ɛzhi.

Nudya ri pago a B'onrro.

Anrrøø _____ a B'onrro.

Ra xonrɥ _____

_____ ra tomɥ na pjad'ɥ.

Nutsk'e _____ na pjad'ɥ.

_____ ro eñego ko e Fele.

Angeze ra _____

_____ na tomɥji e jñonɥ.

_____ ri tonji ne trjonjo.

Χορμ ko in χορμτε.

ne ts'inrrajma

ne tr'anrrajma

**Ma ga saja ts'inrrajma, na jooma, ba tuu
o tunμ ye ngomμ, ñe e b'ipji, ñe e unμ
nrrajma ye juajma, ye tr'εjε ñe ye ntee.**

**Ma ga sαjα tr'anrrajma, dya ga joo,
nujne tr'anrrajma ga nυkμ na punkjμ e
ts'itrjο, ñe e zaa, b'υb'υ paa ma ga nυkμ e
ngumμ.**

Jñanrra jango ga ñabi ye ts'itr'i.

Kjimi Ana
jabi jyas'ŋ.

Na joo
Nando, Natsk'e.

Na jotrjo Ana, gi
jñanrra k'ŋ ngŋnrro
k'ŋ o kjogŋ anrrŋŋ.

Jaa Nando o mama
in tata o nŋkŋ na
punkjŋ e chjoo.

Nudya pjeko ra
tsjaa in tata.

Mama angeze
xama xi ra jogŋ
ye ts'itrjo.

Potr'ma ngek'o ri
pesi pjeko ri siji.

Potr'ma Nando,
ma jiyo ra
ndecho e tŋmŋjme

**Xorꞵ na joo kjanu ri mama, jangekꞵ
b'ejmꞵ ñe ri mama nu jango dya b'ejmi.**

**Ma o maa nu in tago a
tr'øjje, o chøtr'ꞵ k'o yeje
ts'ikjua k'o o zꞵrꞵ kjanu o
siji a ngumꞵ, in dyokjob'e
o unꞵ ro ñonꞵ, kjanu o
dyøtr'pø nu ts'ingumꞵ, o tee
ye ts'ikjua, nudya ari
sijme dyech'a ts'ikjua.**

**Ma o maa nu in tago a
tr'øjje, o choctr'ꞵ k'o yeje
ts'ik'ijmi k'o o zꞵrꞵ kjanu o
siji a ngumꞵ, in dyokjob'e
o unꞵ ro ñonꞵ, kjanu o
dyøtr'pa nu ts'ingumꞵ, o tee
ye ts'ik'ijmi, nudya ari
sijme dyech'a k'ijmi.**

**Yo j̄naa mb'ɛchjine, xorɔ kjanu ri
dyɔtr'ɔ k'o xi dyaja.**

**In xorɔtego o mbedye
in juaja kjanu o
chjins'apjɔ.**

**Ne b'ɛzo o mus'ɔ k'ɔ
na ts'itr'i mi xɔmɔ.**

**Ne pjad'ɔ o mimi
kja mexa kjanu o
dyorɔ yeje xɛdyi.**

Xorɣ na joo, kjanu ri jñanrra jango ga opjɣ ne chjuu e ntee ne e jñiñi.

Yo in chjuu e ntee ñeje in chjuu e jñiñi, ra opjɣji ko yo yaxɣ yo na nojo, gakjanu ma ra mbɣrɣ ye ts'ijñaa.

Jñanrraba:

- E Xuba nee na punkjɣ e Ana.
- Nutsko ri menzumɣ a D'adyo Jñiñi.
- Ne pale Seto o maa a Mbaro anrrøø.
- Nu suu e pale Nayo ni chjuu Juana, menzumɣ a Jyapjɣ.

Dyøtr'øge k'o jango nzii:

Xorɔ na joo ko in xorɔte.

Ma pjɔjnɔ ne dyɛb'ɛ.

Ma ga pjɔjnɔ ne dyɛ'bɛ
ye ntee mamaji ngeje
k'e ts'itr'i k'o na marjɔ,
nuk'o dya o mus'ɔji
na joo, nuk'o dya o
jichiji.

Ma jues'i ne xoñijomɔ

Ma ga jues'i ne
xoñijomɔ, mama yo
ntee ra jñanrra na joo,
jango ba enje k'ɔ
jues'i, gakjanu ra
mbaraji kjo na joo k'e
kjɛɛ ye tujmɔ, ma jiyo
ra kja e trijimi.

Xorɔ kjanu ri zoji ko in xorɔte.

Ma ra kja na joo e xɛpjɛ

Gamanu kja ne xoñijomɔ D'adyo Jñiñi, mama yo ntee, mara jñanrraji ra jyɔs'ɔ na punkjɔ in nzhɔjnɔ ne nzhɛnɛ ñe ma ra unɔ na punkjɔ e nzhɛnsɛ, nu'ma ne kjeɛ ye juajma ra unɔ na punkjɔ e chjoo, e d'ok'a, e kjuu ñe e nzhɛxi.

Ma ts'ike ra kans'a in nzhɔjnɔ ye nzhɛns'ɛ, nu'ma dya ra unɔ na joo ye juajma.

Chjɔnrɔ ye tr'onɔ yo b'ɔnk'ua.

Jango o kjogɔ ne ts'ipɛzhɛ: _____

Pjeko mama yo ntee: _____

**Pjeko ra kjogɔ ma ra jyɔs'ɔ in nzhɔjnɔ ye
nzhɛns'ɛ: _____**

Pjeko ra unɔ na joo ye juajma: _____

Jange'ma dya ra unɔ na joo ye juajma: _____

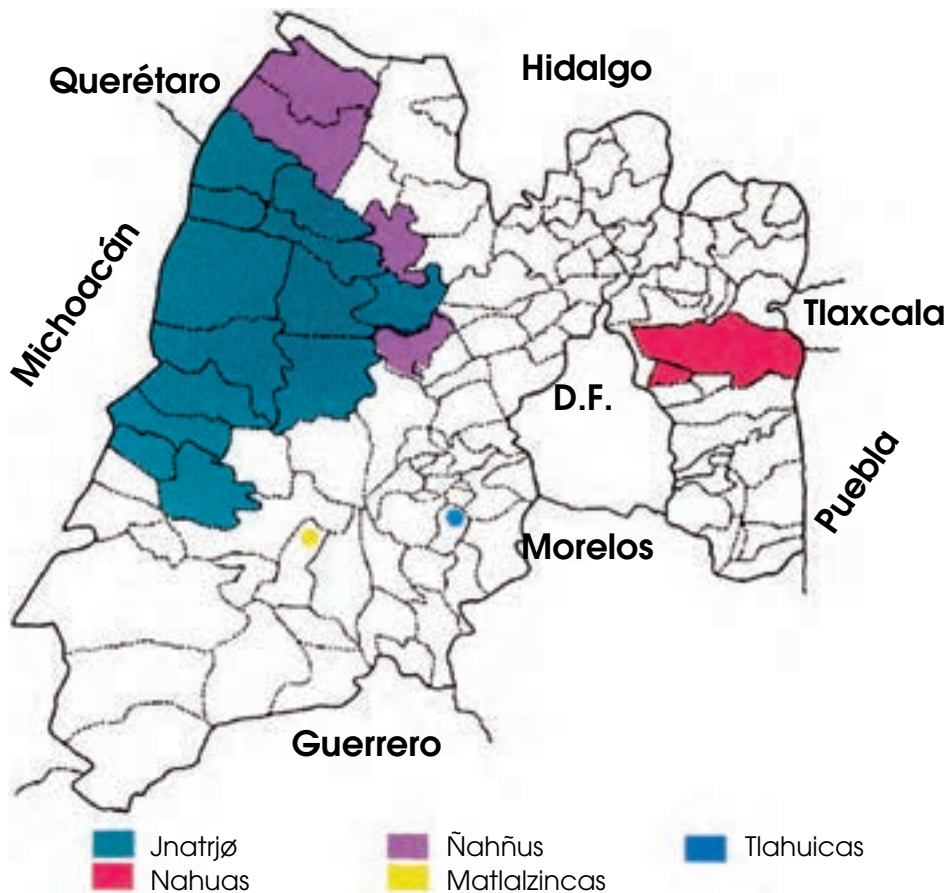
Jñanrra na joo, jango ga
kja ne xoñijømʉ jñatrjo

4

Tenxe yo tr'øjø kja ne xoñijømʉ ye
jñatrjo

Xorʉ kjanu ri jñanrra jango b'ʉb'ʉ yo in dyokjoji.

Yo in dyokjoji yo ñaa na jñaa

Kja ne xoñijømʉ ne Ts'ib'onrrø, b'ʉb'ʉ k'o ts'ich'a munrrø e ntee k'o ñaaji k'ʉ na jñaa, ngeje yo Jñajñu, ye Matlasinka, ye Tlauika, ye Naua ñe ye Jñatrjo.

Yo b'ezo yo ñaa
jñajñu, chjejuí ts'ike
in jñaa ye jñatrjo,
ye jñajñu, ngeje in
dyokjolojiyo,
angezeje karaji kja
ye jñiñi, Akambay,
Akulko, Palesito
Bartolo Morelo.

Ye Jñajñu.

Ñeje ye Naua,
ngeje in dyokjolojiyo,
angezeje pesiji
ngumɔ b'extrjo a
B'onrro, kja ye jñiñi
k'o ni chjuu,
Chimaluakan, ñe
Teskoko.

Ye Naua.

**Ye b'əzo
Matlasinka, ñeje
nteeji yo ñaa na
jñaa, angezeji, ñe
pəpjiji ne xoñijømʷ
angezeji b'ʌb'ʌ in
jñiñiji a nguaa ne
tr'əxitsji.**

Ye Tlauika

Ye Matlasinka.

**Yo ñaa ne jñatrjo
Tlanika, ñe in
dyokjoji, angezeji
b'ʌb'ʌji a nanguarʷ
ne tr'əxitsji, mina
jonteji, ñeje pəpjiji
ne xoñijømʷ.**

Xorɣ na joo, kjanu ri zoji ko in xorɣte.

Yo ñaa na jñaa kja ne xoñijømɣ Ts'ib'onrro

Kja ne xoñijømɣ ne Ts'ib'onrro, k̲a̲r̲a̲ xi nziyo munrro e ntee k'o ñaa na jñaa ga kjazgoji ye jñatrjo, angezeji mina jonteji, pjechi ra p̲e̲p̲jiji, ñe xorɣ k'ɣ ra opjɣ ñe ra zopjɣ kja in jñaaaji.

B'ɣb'ɣ paa ma ga jmurɣji ye tr'ab'øzoyo otr'ɣ, nkek'o ra zoji ra tsjaji ye b'øpji k'o b'øzhi kja ye jñiñi.

Xorɔ na joo ko in xorɔte, kjanu ri zoji.

Yo ntee yo ñaa na jñaa, mina punkjɔji kja ne

GRUPOS INDÍGENAS DE MÉXICO

- 1 AMUZGO
- 2 COCHIMI
- 3 CORA
- 4 CUCAPA
- 5 CUICATECO
- 6 CHATINO
- 7 CHICHIMECO JONAZ
- 8 CHINANTECO
- 9 CHOCHO
- 10 CHOL
- 11 CHONTAL (DE TABASCO)
- 12 CHUJ
- 13 GUARIJIO
- 14 HUASTECO
- 15 HUAVE
- 16 HUICHOL
- 17 IXCATECO
- 18 JACALTECO
- 19 KIKAPÚ
- 20 KILIWA
- 21 KUMIAI
- 22 LACANDÓN
- 23 MAME
- 24 MATLATZINCA
- 25 MAYA
- 26 MAYO
- 27 MAZAHUA
- 28 MAZATECO
- 29 MIXE
- 30 MIXTECO
- 31 MOTOZINTLECO
- 32 NÁHUATL
- 33 TLAHUICA
- 34 OTOMÍ
- 35 PAME
- 36 PAPAGO
- 37 PAI PAI
- 38 PIMA
- 39 POPOLOCA
- 40 POPOLUCA
- 41 PURÉPECHA
- 42 SERI
- 43 TARAHUMARA
- 44 TEPEHUA
- 45 TEPEHUANO
- 46 TEQUISTLATECO
- 47 TLAPANECO
- 48 TOJOLOBAL
- 49 TOTONACO
- 50 TRIQUI
- 51 TSELZAL
- 52 TSOTZIL
- 53 YAQUI
- 54 ZAPOTECO
- 55 ZOQUE
- 56 KAKCHIQUEL

xoñijømý ne Tr'ab'onrro.

Jñanrra na joo yo ts'itr'i yo ñaa na jñaa kja ne

xoñijømŷ Tr'ab'onrro.

Xorɥ na joo, kjanu ri zoji ko in xorɥte.

Ne xoñijømɥ Tr'ab'onrro ñaa jñaa.

Kja ne xoñijømɥ Tr'ab'onrro ñaa jñaa, mina nojo, b'ɥb'ɥ na punkɥ e ntee k'o pesi na jñaa, pesiji k'u d'año ga ngaraji, d'año pøzhø, n'año in b'itu, n'año in jñonɥ, nrro n'año ga jokɥ in tee ma ga zødyeji.

Tenxeji ngeje in dyokjosi, tenxezɥgoji ri ñaji k'ɥ na jñaa, tenxezɥgoji ri kjaji ne xoñijomɥ Tr'ab'onrro.

**Jñanrra kjanu ri xorɔ na joo, yere ko in
xorɔte.**

Pjek'o jits'i yo t'opjɔ

Ne pjad'ɔ na nojo.

Ne ngumɔ na zɔɔ.

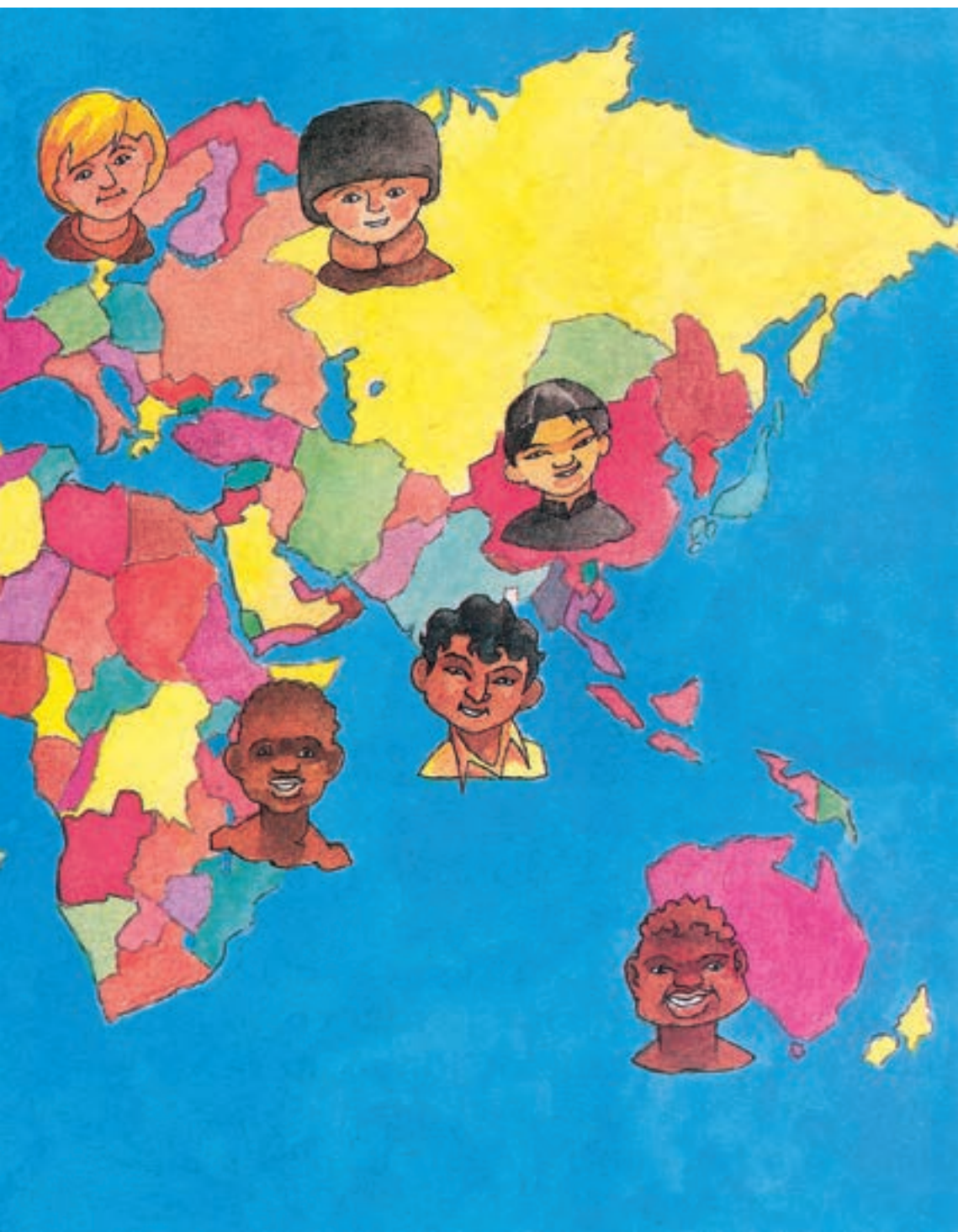
Nujne zaa a na dyotr'ɔ

Dyɔtr'ɔge k'o jango nziiba.

Jñanrra na joo, kjanu ri xorʉ ko in xorʉte.

Kja tenxe ne tr'ata xoñijomʉ, jøø na punkjʉ nrre ga n'año ntee, tenxeji nrre ri dyojui, b'ʉb'ʉ k'o nrre in

**ngaraji, n'año in b'ituji, n'año in jñonu, n'año
b'øpji, tenxeji ri karaji kja ne tr'axoñijomʘ.**

Xorʉ kjanu ri jñanrra yo n'año ntee yo
Kara kja ne xoñijømʉ.

Nu jango b'ʉb'ʉ yo ntee

Tenxe yo ntee yo b'ʉb'ʉ kja ne xoñijømʉ
ga xorʉ ra mimiji nu jango ra teeji na joo,
b'ʉb'ʉ e ntee k'o kara nu jango na søø na
punkjʉ, b'ʉb'ʉ e ntee k'o kara nu jango
na paa na punkjʉ, b'ʉb'ʉ na punkjʉ e ntee
k'o kara nu jango jøgø na punkjʉ e dyoxʉ.

Ri kargoji kja ne xoñijømʉ yo ñaa jñatrjo.

**Xorʉ kjanu ri jñanrra na joo, ma ri dyøtr'ø
na b'øpji, janga kjaa ri pjørʉ ye tr'onʉ.**

Pjeko gi nee ri para:

Kjoko ri dyonʉ:

Jangek'ʉ ri ma dyonʉ:

Jange'ma ri ma dyonʉ:

Pjeko ri dyonʉ:

Ma kjaji e b'øpji, ri dyonʉ kjoko pjos'ʉ:

Jange'ma kjaji ye b'øpji.

Pjema b'øpji kjaji:

Kjoko nrre pøpji:

Xorɣ, kjanu ri zoji ko in xorɣte.

Jango o tsjaji ne xoñijømɣ

Mama yo ntee ñaa jñatrjo, ma o kjaji ne xoñijømɣ, otr'ɣ o tsjaji e b'øzo k'o mi ma tr'anrra, o nrruuk'o, kjanu o tsjaji e b'øzo o mi ma ts'ikeji ñee a ngezji o nrrunji, nu' ma o tsjakoji nuyo ri karajidya.

Dyøtr'ø kjanu ri opjå, jango ga mama yo ntee kja in jñiñige, o dyøtr'øji yo b'øzo kja ne xoñijomå.

Jñanrra yo kuar'ũaba, kjanu ri xorũa ko in xorũate.

Ma ri pedyẽ in jñiñi.

Kja ne xoñijomũa jñatrjo, ma ri pedyẽ kja in jñiñi, ma ri maa kja n'año jñiñi, b'ũab'ũa e ntee k'o ba tes'e kja yo mbũanũa na nojo, ma jiyo kja e mbũanũa k'o ts'ike, b'ũab'ũa k'o chøgø pjad'ũa ñe e rrekjua, ñe k'o nzhod'ũatrjo.

B'ũab'ũa ts'itr'ezi k'o pesi yeje nguaa.

Jñanra na joo, kjanu ri zoji ko in xopute.

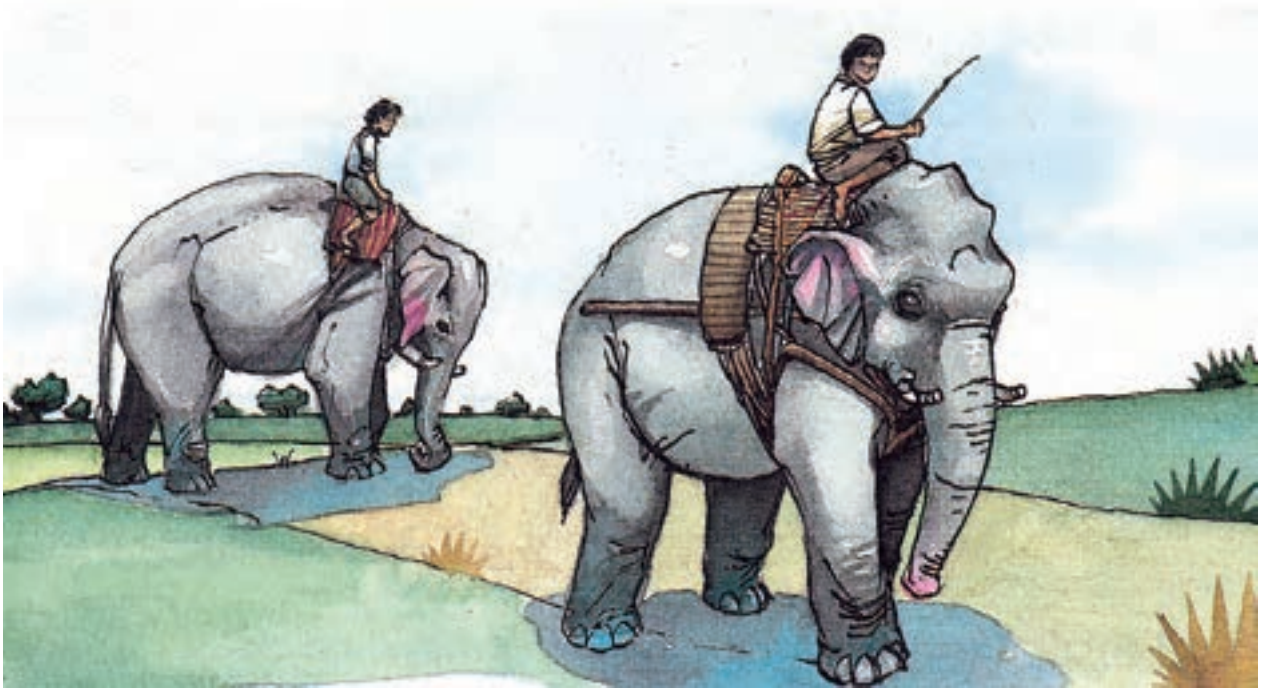

Tenxe yo te'e, nde pes'i nu fango ra

es'oji ma ra mbedyeji k'a yo in jñiñiji.

Jñanra na joo kjanu ri zoji ko in xopute.

Xorʷ na joo yo tr'ɛzi nu jango ri nzhonji.

Ñeje yo yexinch'i.

Ri nzhonk'oji kja ye tr'atr'ezi yo mbɥnɥ nro pesi nziyo xich'i.

Ne ts'itr'ezi nu mbɥnɥ nro pes'i nziyo xinch'i.

Kara ye pjad'ɥ yo kja in jñiñigoji.

xorɔba.

D'adyo Jñiñi, dyote paa, ne
zana ñanto, ne kje 1997.

Ts'ixuntr'i María.

Ko ne xiskuama ri zɛnguats'ɔ, kjanu ra tenxe, xits'i
k'o ba enjua.

María, ri nee ra xits'i ri mb'enk'ego na punkjɔ, dya
ri sɔɔgo na joo k'ɔ ro chunbi anrrɔɔ, ri parrgo ri pesi
in s'ok'ɔ, ri otr'k'ɔ ko tenxe in mɔb'ɔ dyakja gi ɔd'ɔ,
anrrɔɔ ro kjak'o gi guege, dya ga jozgo, dya ri tuntɔ
na joo in ñii, ra xɔnrɔ ra ma tepk'e nu jango agi
parrge, ngek'o ra xits'i ri nets'e na punkjɔ, ñe ra xits'i
dyakja xi ra kjaa na s'obɔzo.

María, ri nee ra xits'i ri dyorɔ sets'i k'o in tata ra
nonixi, ngek'o ra mee a Jyapjɔ, ra ma tomɔbi k'ɔ na
in b'ituge.

Ra tepk'e ra xorɔ, dya ri jyombeñe.

Ri nets'e na punkjɔ.

E Pegro Barra

**Yo ts'itr'i k'ɥ o chala.
Dyech'a jñii ne zana nzincho ne
Kjɛɛ 1847**

**A kjogɥ e punkjɥ tsjɛɛ, yo xundaro ye
b'ota yo nañ'o jñiñi o ngich'iji kja in
xoñijømo B'onrro.**

**Ma o ngich'iji, yo Ts'itr'i k'o michala o
ñanaji ne xoñijømɥ B'onrro, o chunji ñe o
tunji kja ne tr'angumɥ nu b'ub'ɥ kja tr'ɛjɛ
ch'anxa a B'onrro mi dyech'a jñii ne
zana nzincho ne kjɛɛ 1847.**

**Ma o mus'ɔji e Nito Juare.
Dyote-naja paa, ne zana jñii ne
Kjɛɛ 1806**

Ne dyote-naja paa, ne zana jñii, ri
kjaime e mbaxkua, nge'ma o mus'ɔji k'ɔ
na tr'ab'ɛzo kja ne B'onrro: e Nito Juare.

E Nito Juare, o chuu na punkjɔ, ngek'o
ro sunji ye jñiñi ñe ye ntee me'b'onrro.

**Ne chuu kja ne jñiñi Puebla.
Ts'ich'a paa, ne zana ts'ich'a
ne kje 1862**

**Ne tsjee 1862, yo Xúndaro ne jñiñi
Fransia o ngich'i kja nu xoñijomꝯ B'onrro.**

**Yo xúndaro me'b'onrro o ñana nu in
xoñijomꝯ B'onrro kjanu o nrrompꝯ ye
Me'fransia kja ne chuu kja ne jñiñi
Puebla.**

**Ma o mbʉrʉ nu chuʉ kja ne
B'onrro. dyote paa ne zana
dyech'a-naja ne kje 1910**

Kja ne B'onrro mi b'ʉb'ʉ k'ʉ na tr'abʉzo
k'ʉ mi chjuʉ Firio Paa, k'ʉ o mimi axes'e
ne xoñijomʉ B'onrro k'o e jñite tsje.
Ma punkjʉ ye me'b'onrro k'o mi mamaji,
dya ma joo k'ʉ xi ro b'ʉb'ʉ ne pale.

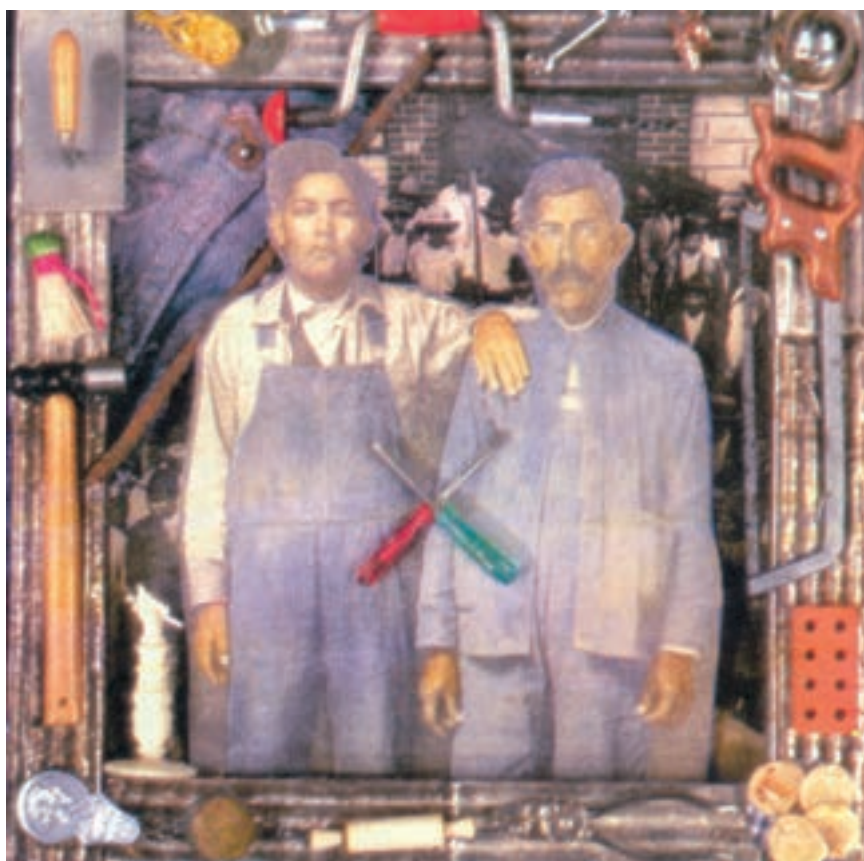
E Chiko I. Madero, o mbos'ʉ na punkjʉ
e me'b'onrro, kjanu o mbʉrʉ 'ʉ chuʉ k'ʉ
o tsjarʉ ro mbʉdyʉ ne Firio Paa kja ne
xoñijomʉ B'onrro.

Ne tr'axiskuama ne 1917 ts'ich'a paa, ne zana yeje ne kjeë 1917

Kja ne tr'axiskuama ne konstitución ne Kjeë 1917, o jñus'ují nu jango b'ub'uj k'o ra unji ñe ra unuj ye me'b'onrro.

Na punkjúj k'o nrre mama, ñeje mama nu jango nutsk'e, ye tr'ii ñe e ts'ixutr'i ye me'b'onrro ra unji e xoruj kja ye ngunxoruj nu jango ra paruj ra opjúj ñe ra zopjúj e xiskuama.

Ne paa ne B'epji paa naja, ne zana ts'ich'a

K'o ndonji yo mb'epji.

Mama ye tr'axiskuama, ye mb'epji ra p'epjiji ngextrjo jñincho k'ʉ zʉnʉ, ñe ra b'ʉb'ʉ na paa kja ne ngoo nu jango ra soya.

Ne paa naja ne zana ts'ich'a, kjaji mbaxkua ye mb'epji kja na punkjʉ jñiñi ne xoñijomʉ.

**Ro kjaji in tsjaa ne nrreje sibi.
dyech'a-jñincho paa, ne zana
jñii ne kje 1938**

**Ne paa dyech'a-jñincho kja ne zana
jñii, ri kjaji mbaxkua nu paa, ma ne
tr'ab'ezo Lazaro Kardena, o mbos'ɣ yo
tee kja ne B'onrro, ro tsjaji in tsjaa nu
nrreje sibi, tenxe ye me'b'onrro.**

Lengua mazahua, Estado de México y Michoacán
Segundo grado

Se imprimió por encargo de la
Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuitos,
en los talleres de
con domicilio en
el mes de

El tiraje fue de ejemplares

NOMBRE DEL ALUMNO (A)	
ESCUELA	GRUPO
POBLACIÓN	
ENTIDAD FEDERATIVA	

Este libro de texto ha sido elaborado por el Gobierno de la República y se entrega en forma gratuita a los niños de las escuelas primarias del país.

Los juicios y opiniones de los maestros, de los padres y de los alumnos son muy importantes para mejorar la calidad de este libro. Sus comentarios pueden ser enviados a la siguiente dirección:

COMISIÓN NACIONAL DE LIBROS DE TEXTOS GRATUITOS

Rafael Checa núm. 2 col. Huerta del Carmen
C.P. 01000, México, D.F.

Las obras de arte que ilustran las cubiertas de los libros de texto gratuitos son representativas de las grandes etapas del arte mexicano. Constituyen un valioso respaldo educativo y son motivo de orgullo nacional.